БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеи

1963 ч. НОЯБРЬ 29 ПЯТНИЦА № 282 (5686).

СЭКП Тыва обкомунун Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Партияның область конференциязы

Партияның он бирги тыва область конференциязы бөгүн Кызыл хоорайда эртип турар. Ол болза бистиң республиканың амыдыралында политиктиг чугула болуушкун. Конференцияның делегаттары СЭКП-ниң область комитединиң ажылының дугайында отчёт илеткелди чугаалажып көөр болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле республиканың ажылчы чоннарының мөрнунда турар чугула сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлээр дугайында тодаргай саналдарны бээрлер.

Коммунистиг партияның болгаш ооң эш Никита Сергеевич Хрущевка баштаткан ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле бистиң республиканың ажыл-ишчилери, бүгү совет улус ышкаш, партияның төөгүлүг XXII съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның дараазында Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың экономиказын улам көдүрер, культуразын сайзырадыр, чоннуң амыдырал деннелин бедидер талазы-биле чамдык үре-түннедиг ажылдарны отчёттуг үеним дургузунда кылган. Колхозтар болгаш совхозтар организас болгаш экономика талазы-биле элээн быжыкан, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрери көвүдеп турар, көдээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай байдалы бедээн. Республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылы улам ынай хөгжээн. Отчёттуг үеним дургузунда эзт бүдүрери 8,4 хуу, сүттүү — 9,5 хуу, дүктүү—9,0 хуу көвүдээн. Күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын садар талазы-биле социалистиг чарышка дээре түннелдерни Тес-Хем бүдүрүлге эргелели чедип алган. Тараа ажылы республикада элээн калбарган. Чөөн-хемчикчилер күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары садар талазы-биле хүлээлгелерин күүсеткен.

Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелериниң ажылында чамдык экижилге бар. Отчёттуг үеде үлетпүрүнүң нинти продукциязының хемчээли 5,7 миллион рубльге азы 32 хуу немей өскен, бүдүрүп турар продукцияның шынары экижип турар. Үлетпүрүнүң болгаш транспортуң мөрнакчы бүдүрүлгелериниң саны өскен. Чарышка бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни Кызылдың бус-турбина электростанциязының, республика типографиязының, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының, респотребсоюзтуң АТК-зының коллективтери болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер чедип алган, коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш калбарын турар.

Школаның амыдырал-биле харылзаалын быжыглаар дугайында Хоойлуну күүседир, чоннуң эмнелге хандырылгазын экижидер, политиктиг кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып турар.

Ындыг-даа болза отчёттуг үеним дургузунда чедир кылдынмаан үүлдер ам-даа хөй. Конференцияның делегаттары бо айтырыгларже кичээнгей салып, чамдык министерстволарның болгаш партия, совет, ажыл-агый организацияларының ажылының стилинде улуг четпестерни илередип, шыңгыы шүүмчүлээрлер.

Көдээ ажыл-агыйга удуртулганы деннелин бедидер талазы-биле четчир хөмчеглер алдынмайн турар, оон бүгү адырларын хөгжүдериниң перспективтиг айтырыглары ооҗум шиитпирлеттинип турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылының хөгжүлдезинде улуг четпестер ам-даа үргүлчүлевишаан. 1962 чылда нинтиниң мал ажылын хөгжүдериниң планы 90,4 хуу, а 1963 чылдың 10 айларының планы үгле 76,3 хуу күүсеттинген. Мал ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле план күүсеттинмээн. Малдың кызыраар чоруу ам-даа хөй. Малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле ажыл багай. Дыка хөй ажыл-агыйлар мал кыштагладыышкынынга багай белеткенген. Колхозтарда болгаш совхозтарда уксаажыдылга ажылы багай, чинге-нарын дүктүг хөй ажылының хөгжүлдезиниң темпилери ооҗум.

Бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу, девискээр аайының бүдүрүлге эргелелдери хөй күш үнер ажылдарны механизастаар, мөрнакчы дуржулганы непгередир, кадрларны өөредир талазы-биле ажылды кошкак чорудун келген. Малчынарның, ылангыя ыраккы одарларда чүртүп турар хойжуларның, амыдырал хереглелдериниң дугайында ам-даа дыка четпес сагыш салып турар.

Тараа ажылының хөгжүлдезинде улуг четпестер бар. Ылангыя бо чылын тараа культураларының дүжүт чавыс болуп артпышаан, суггатыг чөрлерни херекке албайн каап турар. Үрезин ажылынче чогуур кичээнгей салдынмайн турар, чер ажылының культуразы чавыс, ылангыя Барын-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-ажылларында көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң агротехниказын үреп турар.

Чөөн-Хемчик, Таңды бүдүрүлге эргелелдериниң чамдык колхозтары каш-каш чылдарның дургузунда экономика талазы-биле кошкак болуп артпышаан. Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, девискээр аайы-биле бүдүрүлге эргелелдери СЭКП ТК-ның негелдериниге дүүштүр көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин удуртур талазы-биле боттарының ажылын ам-даа эде тургузуп албаан, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказынче эки-ле ханылап кирбейн турарлар.

Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт организацияларының ажылында улуг четпестер бар. Чамдык бүдүрүлгелер нинти продукцияның планын күүсеппээн. Дузалал бүдүрүлгелерниң комбинады. Кызылдың тууйбу заводу, алгы заводу, чоннуң амыдырал хандырылга эргелелиниң чамдык бүдүрүлгелери планныг оналдаларны күүсетпейн турар, чоннуң амыдырал хандырылга эргелелиниң бүдүрүлгелеринде бүдүрүлге планын үргүлчү күүсетпес, ажыл төлевирин ажыр чарыгдаар, үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин аартадыр чоруктар бар, механизацияны кошкак нептередип турар. Республикада бажың херексөлдерин, тудуг материалдарын кончуг эвээш бүдүрүп турар.

Капитал тудугда улуг четпестер ам-даа үргүлчүлевишаан. Ак-Довурак даг-дүгү комбинадының онза, чугула тудуунун бирги эзлээн ажыглалга киирер дугайында чазактын доктааткан хуусаалары үзүлген. Акша болгаш материал хөрөнгилерни быдарадырының хоралыг практиказы мынчага чедир чайлаттынмаан. Оон түннелинде чамдык бүдүрүлгелериниң тудуу үр чылдарда үзамдыгын турар. Бо чылдың 10 айларында капитал салыышкыннарның планы үгле 81,9 хуу күүсеттинген. Чүрттүүлгэ тудуунун план күүселдези үстүрүнге четкен. Ылангыя Кызыл хоорайда чүрттүүлгэ тудуун багай боттандырын турар болгаш чүрттүүлгэ бажыннарын ажыглалга киирериниң планы үгле 54 хуу күүсеттинген.

Республиканың хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг автомобиль транспортунун, харылзазының болгаш коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер бар. Садыг болгаш хөй-ниити чемненилге чөрлериниң талазындан чонну хандырын турарының культуразы чавыс, өрөсөмчыгдалдар хөй. Ол ышкаш чырыдыышкын болгаш кадык камгалал министерстволары, оларның чер-черинде органнары партияның болгаш чазактың амгы негелдериниң деннелинге чедир ажылдан шыдавайн турарлар.

Ажылчы чоннуң ортузунга идеологтуг ажылды күштелдирер, оны хүн бүрүнүң сорулгаларынче улам чоокшуладыр дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун шиитпирин республикада ам-даа четпес күүседип турар болгай. Бо бүгү четпестерниң чылдагааннарын конференцияның делегаттары боттарының саналдарынга илередир болгаш, а конференцияның хүлээн алыр шиитпири республиканың партия организациязынга программа болур.

Ак-Довурактың онза чугула тудуундан

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Хуусаа далаштырып турар

Тудугжуларның аразында мындыг чугаа бар: «Хүн черле чедишпейн тур». Тыванын даг-руда үлетпүрүнүң баштайгызы — ажыглалга киирер комплексивиң объектилеринге ажыл эзлээ төнген соонда үргүлчү ынчаар чугаалажып турар. Комбинаттың бирги эзлээнинде объект бүрүзүнге график өзугаар доктааткан тудуг-монтаж ажылдарының доостур хуусаазы, күрүнеиниң даалгазын күүседиринге херек шаг-үе кончуг эвээш арткан деп, тудугнуң бөдүүн ажылдакчы, удуртукчу бүрүзүнге сагындырып турар апарган. Ноябрьның 27-нин кежээзинде руда складының болгаш кургадылга корпузунуң чанында шөлге прожектор чырый берген. Руда галереязынга херек металл конструкциялар чартык ай хожудап, дүүн чаа-ла чедип келген. «Сибирьтехмонтаж» участогунун Д. Кудрицкийниң бригадазындан монтажчылар галереяның үш кезектериниң бирээзинге херек металл-конструкцияны кылырынга белеткел ажылын имиртинээр мурнунда эгелей бергеннер. Олар ол хүнүң бадыр ажылдаан, ажылын прожекторлар чырыынга үргүлчүлеп кылып турганнар. Руданың 350 метр узун галереязынга чагылар тургузарын график өзугаар декабрьның 5-те кылыр ужурлуг турган. М. Жигаловтун, Е. Копыловтун болгаш Д. Кудрицкийниң бригадаларындан монтажчыларның үш звенолары хуусааны декабрьның 1-ге чедир кызырар деп сөзүн бергеннер.

В. Кузнецовтун удуртканы чер өрүмнекчилериниң коллективи Хову-Аксыдан Бүгү-эвиледдиң онза чугула тудуунга чартык ай мурнунда чедип келген. «Тыва кобальт» комбинаттың төлөөлекчилерин ТЭС—фабрика аразында чылыг дамчыдылга шугумунче чорудупкан. Олар ацаа чер адаа-биле чылыг четкизиниң хоолайлары баар участокка чер ажылдарын кылып, адаан бетоннап, ийинге плиталарны тургузуп турганнар. С. Ноздрин, Ф. Сотников, С. Козлов, А. Золотухин болгаш оларның өске өөрлери ак сеткилдиг ажылдааннар. Хову-аксычылар ажыл участогунан карацгы дүнеге чедир чорбайн турганнар. Олар 350 метр чылыг дамчыдылга шугумун график өзугаар бөгүн дужаар ужурлуг.

Тудугжуларга дуза көргүзери-биле Хову-Аксындан келген А. Будаковтун баштаан ийи бригадазы даг-ны цехтиң ажылчыннарындан турган. Ындыг-даа болза, олар мында чазаныкчылар, бетончулар болуп, үстүү резервуарның ханаларын бетоннап кирипкен.

Фабриканың кол корпузунда иштики кол ажылдарны кылып турар С. Мокураштың, Селиниң, Д. Голубевтиң бригадалары, администрация-хандырылга комбинадының дээвирин кылып турар В. Кузнецов удуртканы «Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелелиниң бызаңчылары, фабриканың үлетпүр корпустарында автоматтыг тургузугларны, электри блоктарны бедик шынарлыы-биле эптеп тургузуп турар «Сибирьмонтажавтоматикадан» келген Г. Прохоровтун болгаш И. Миловидовтун бригадалары кончуг эки ажылдан турарлар.

Ындыг-даа болза чамдык эки ажылдап турар бригадаларның чедишкини республиканың чугула тудуунда байдал эки бооп турар деп чүвени чугаалавайн турар. Ажыглалга киирер комплексиниң чамдык объектилеринге тудугжулар материалдар четпезиниден, механизмнер үрелип турарындан анаа турар чоруктар сөөлгү хүннерге чедир бооп турар. Туладан келген Валентина Кошелова удуртканы бажың иштиг кылыр херээжен ажылчыннар кол корпустуң шала адаанда оран-савазын ай ажыг үеним дургузунда чугайлап шыдаваннар, чүге дизе мында чырыткы чок, сугну үргүлчү сөөртүп өккен бербес. Будук пультазы үрелген. Ынчаарга № 4 участоктуң мастери эш Королев, ургларының ол хей турарын эки билип тура, кандыг-даа хемчег албайн турар. Кол корпустуң өске каттарында ийи дапкыр чугайлаашкынны чорудуп турар Н. Мераликинниң бригадазы база ындыг байдалдыг бооп турар. Бүгү эзлчег администрация-хандырылга комбинадының бажыңының чанында чугай эзилдиргеш, ноябрьның 27-нин хүнүнде өске ажыл кылбаан. Чүге дээрге дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының эзилдириг белдири ол хүн эзилдирген чугай бербээн. Даг-дүгү арыглаар фабриканы ажыглалга дужаарынга чедир 27 хүн арткан. Ажыл шагының минута бүрүзүн тудугжулар болгаш монтажчылар бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар ужурлуг.

Чөөн-Хемчик колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң

Парткомунуң секретары эш Д. В. ОНДАРГА
Чөөн-Хемчик райкүүском даргазы эш К. К. ДИЛГИЖЕККЕ
ВЛКСМ-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары
М. К. СУНДУЙГА

Социалистиг чарышка чедишкиннер-биле — күрүнеге сүт, эзт, дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсетнени-биле СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели колхозчуларга, совхозтар ажылдакчыларынга, көдээ ажыл-агыйының туснай эртемниглерининге, партия, комсомол, профэвилел ажылдакчыларынга, Чөөн-Хемчик районнуң бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирип база чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр күрүнеге 35 тонна сүт болгаш 40 тонна эзт садаар деп районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының патриотчу чүткүлүн деткип турар.

Районнуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый чылын чедишкинниг доозар, малды чемгереринің болгаш азырап ажаарының мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле ажыглавышаан, мал кыштагладыышкынын организастыг эрттирер дээш бүгү күштерин салыр, мал ажылының продуктулуун бедиринге чаз-чаа чедишкиннерни чедип алыр деп СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели идеген тур. Тараажылардың чугула сорулгаларының биргээзи болза, келир часкы тарылгага бүгү талалыг болгаш хынамчалыг белеткенири болур. Машина-трактор парыгын дүрген болгаш бедик шынарлыг септээри, үрезиннерни арыглаары, шөлдерже едек сөөртүү, булун мөөнээри болгаш тарылга шөлдерин суггарылгага белеткээри, минералдыг чемишчидилгелерни экиеп алыры, механизатор кадрларны белеткээри болгаш өскеде организастыг база агротехниктиг хемчеглерни чорудары бедик дужуттер алырының үндезини болур. Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бо сорулгаларны күүседиринче бүгү күүжүн салыр, чеди чылдың мурнакчыларының бирги одуругларынга моон сөңгаар-даа турар дээрзинге бүзүрөп тур бис.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНГА ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Партияның XXII съездизинің төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш демисешпишаан, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга болгаш областың партия конференциязынга утказыр, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин ноябрьның 27-де 100,8 хуу, эзтти—100,7 хуу болгаш дүктү 100 хуу күүсеткен.

Мал ажылының продуктуларын садары үргүлчүлеп турар. Пландан ажыр 35 тонна сүттү, 40 тонна эзтти садар бис.

Партком секретары Д. ОНДАР.
Райкүүском даргазы К. ДИЛГИЖЕК.
Комсомол комитединиң секретары М. СУНДУЙ.

Дайынчы болгаш дээштиг агитация дээш

Көскү агитацияның Бүгү-россия көрүлдезинин чоруп турар үеинде бистин республиканың культура-чырыдыышкын албан чөрлери көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин нептередип көргүзер болгаш оларны идейлиг утка-шынарын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылыл чоруткан. Чамдык клубтар, библиотекалар бо талазы-биле элээн чедишкиннерлиг болгулаан. Хөй-хөй культура албан чөрлериниң дерилге-класталгазы, лозунгар, стендилер болгаш өске-даа чурук-хөрүк-биле көрүштүг кылдыр дериттинген. Улуг плакатта 20 чылдың дургузунда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин база бир стендиде «УТКА 25 чылы» совхозтуң күрүнеге садар продуктуларын, социалистиг хүлээлгелерин көргүскен. Оон аңгыда Ак-Дуруг салбырының эзт, дүк, сүт талазы-биле күрүнеге садар хүлээлгелерин, 1962—1963 чылдарда ол салбырының ажыл-агый көргүзүглерин, өскүде чедишкиннериниң диаграммазын көргүскүлээн.

Ийи-Тал клубунда «Бистиң шолбаннарывыс» деп стенд бар. Ында колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының фоточуруктарын, фамилияларын, оларның чедип алган чедишкиннерин тодаргай көргүскен. Колхозта бар турар курлавырларны чеп, шын ажыглаар болза, оон кандыг чедишкиннерни, кандыг ажыктыг чүүлдерни ап болурун айыткан стенд кижиниң кичээнгейин дораан-на хаара туда бээр. Ол ышкаш, колхозтуң хову, мал ажылдарындан ап турар продукциязын, оларның бот-үнезин көргүскен стендини Ийи-Тал клубунда турган.

Шагаан-Арыгда районнуң Культура бажыны база-ла эки шиметтинген. Ында районнуң чеди чыл планын, районнуң болгаш бистин республиканың социалистиг хүлээлгелерин улуг щиттерде түс-түзүнде көргүскен.

Көскү агитацияның район көрүлдезинин түннелин Тожу районунга база үндүрген. Анаа бирги черни «Совет Тыва» колхозта көдээ клуб алган. Ол клубта стендилерни партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар чугула хемчеглеринге дүүштүр кылып турар. «Коммунизм тургузувчузунуң моральдыг дүрүмүн» улгаттыр, көрүштүг кылдыр парлааш аскан. Колхозтуң социалистиг хүлээлгелерин ында көргүзүп, мөрнакчыларның фоточуруктарының монтажын база кылган. Сөөлгү он чылдарда колхозтуң малының баш санының өзүлдезинин диаграммазын аскан. Колхоз баштаар чери чурукчу Г. Торлукка колхозтуң он мөрнакчы кижилериниң портрет чуруктаын, орус оолдуң дошпулуур хап ойнаг-лап турар тыва кыстың (ол чурук орус, тыва улустарның найыралын көргүзүп турар ханы уткалыг), сценаны арыгна турар кажегени Тожунун класс-чараш бойдус чурумалын көргүскен кылдыр чуруткаш, клубка берген. «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарның чаа номерлерин азар самбыраларны көрүштүг кылдыруткаш, клуб эжиинде тургускулаан. Эртемнин, тенкиланың чаа чүүлдерин, чедишкиннерин көргүскен 3 щитти база-ла клуб эжиинде тургускан.

Көскү агитацияның талазы-биле Балгазын көдээ библиотеказы хөй болгаш янзы-бүрү хевирдиг ажылдарны кылып чоруткан. Оон эргелекчизи Е. Егорова 10 айларын дургузунда 54 плакаттарны парлааш аскан. Чижээ: көдээ ажыл-агыйының мөрнакчы дуржулгазын нептередириниң дугайында номнарның чурук-тарын көргүскен иллюстрациялыг плакаттарны кылганы дыка солун. Олар сүт болгаш эзт бүдүрериниче малчыннарны кыйгырып, бо продукцияларны канчаар хөй кылдыр бүдүрүп алырының мөрнакчы дуржулгазын плакаттарда чуруттунгал номнардан номчуп таныжарын сүмелеп турар. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң мөрнакчы кижилериниң чедишкиннерин көргүскен плакаттар база бар. Хөй мал чемин элбекшилдии-биле белеткеп-алыр чорук хөй эзт, сүттү бээрин база-ла плакаттарда чуруп, кыйгырган. Ол ышкаш, чер ажылының одуруглар аразын сайзырадып кылыр системазы тараа болгаш мал чемин элбекшидеринге улуг ужур-дузалыын көргүзүп турар плакаттарны кылган. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң бирги, ийиги, үшкү бригадаларының төптеринде, сүт-бараан болгаш мал фермаларында аскылаан мындыг плакаттар кижиниң хайгааралын хаара туда бээр: «1963 чылда бистин ферма чүү дээш турган турарыл?», «Сөглээн сөзүвүске, алган хүлээлгевиске канчаар ээ болуп турыг бис», «Бистиң шолбаннарывыс», «Чиик өртектиг эзт болгаш сүт дээш», «Саанчыларның болгаш бызаа ажаакчыларының социалистиг хүлээлгелери», «Ёлочка—эң-не таарымчалыг саалда аппарады», «Саанчыларга сүме» болгаш өске-даа. Бо дээрге библиотека эргелекчизи Е. Егорованың кылган ажылдары-дыр.

Бистиң республиканың дыка хөй клубтарында, библиотекаларында көдээ ажыл-агыйының мөрнакчы дуржулгазының булуннары, продукцияның бот-үнезин чиигедиринче, чигир свёклазының, кукурузаның, чочак-тарааның болгаш өске-даа культураларны агротехниктиг чурумнар ёзугаар тарып олуртун, өстүрүп ажаап алырын кыйгырып турар лозуннар, плакаттар бар.

Республиканың чамдык культура албан чөрлери көскү агитацияның талазы-биле кончуг ядыы кылдыр дериттинип, шиметтинген. Чамдык плакаттарның идейлиг утка-шынары чавыс, анаа-ла информация хевирлиг апарган, чогум чүүн дугайын көргүүп, тайылбырлап турарын долузу-биле илередип шыдавайн турар, өйүн эрттир хөй сөстерлиг болгаш хөй сан-чурагайлар-биле долдунган, парлаан, чурааны чевен, ураи тывынгыр эвес. Көскү агитацияга мөрнакчы дуржулганы четпес көргүскен. Шак ындыг четпес чоруктар Бии-Хем районнуң культура албан чөрлериниде бир, ийи чыл мөрнунда кылдынган, эрги лозуннар, плакаттар ам-даа турбушаан.

Көскү агитацияның районнарга көрүлдезинин түннелин үндүрериниң хуусаалы октябрь 15-те төөгеи турда, районнарның хөй кезиинде көрүлденин түннели мынчага дээр үнмээн. Харын-даа Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда көскү агитация талазы-биле көрүлде эрттирериниң оргкомитедин безин тургуспаан болган. Партияның XXII съездизинин, СЭКП ТК-ның ноябрь болгаш июнь пленумларының материалдарының талазы-биле шак мындыг чугула көрүлдени эрттирериниче сагыш салбас чорук канчап-даа шын эвес дээрзи билдингир.

Культура албан чөрлериниң көскү агитациязынче парткомнарның кичээнгей салып, ол талазы-биле хемчеглер алыры дыка күзенчиг-дир.

ЧССР-ниң партия-чазак төлээлеринге алдар кылдыр

Ноябрь 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга СЭКП Төп Комитединиң Президиуму болгаш СССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ЧКП ТК-ның бирги секретары, Чехословакияның президентизи А. Новотный баштаан ЧССР-ниң партия-чазак төлээлеринге алдар болдурган дүштеки шайлалганы тургускан.

Дүштеки шайлалгага чехословак таладан эш А. Новотный-биле кады ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанын даргазы И. Ленарт, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанын даргазының оралакчызы О. Шимунек болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан.

Совет таладан эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин болгаш өскелер-даа олурушкан.

Дүштеки шайлалга үезинде Н. С. Хрущев биле А. Новотный найыралдың дашкаларын көдүргеи.

Дүштеки шайлалга акы-дуңма найыралдың, чылыг болгаш чүректин ханы байдалынга эрткен.

(СЭГА).

А. И. МИКОЯН А. ДУГЛАС ХЬЮМ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ВАШИНГТОН. (СЭГА). Ноябрь 26-да кежээ ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. И. Микоян Вашингтонда чоруп тура, Великобританияның премьер-министри А. Дуглас Хьюм-биле ужурашкан. Бүдүн чартык шак үргүлчүлээн беседанын үезинде ийи талаларга сонуургалдыг болуп турар айтырыгларны чугаалажып көргеи.

Техниктиг депшилгенин чогаадыкчыларының шуулганы

МОСКВА. (СЭГА). Ноябрь 27-де Эвилелдер Бажыңының колонналыг залынга чогаадыкчыларның болгаш рационализаторларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң II съездизи ажыттынган. Съездиниң делегаттары чогаадыкчыларның болгаш рационализаторларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң ажылының дугайында отчёттуг болгаш улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгени боттандырар талазы-биле ниитилелдиң сорулгаларын база ревизия комиссиязының отчёт илеткелин болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып турар.

Эртенги хуралга чогаадыкчыларның болгаш рационализаторларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазы В. А. Ивановтун отчёт илеткелин дыннаан.

Съезд үш хүн үргүлчүлээр.

Акы-дуңма найыралдың болгаш кады ажылдажылганың керээзиниң хуусаазын узаткан

Ноябрь 27-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, ЧССР-ниң Президентизи А. Новотный болгаш ЧССР-ниң чазаанын Даргазы И. Ленарт Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Чехословакиның аразынга найырал, бот-бодуунга дузалажылга болгаш дайын сөөлүндеги кады ажылдажылга дугайында ийи күрүнелерниң аразынга 1943 чылдың декабрь 12-де 20 чыл хуусаа-биле чарган керээниң хуусаазын узадыр дугайында протоколга ат салганнар.

Протоколга ат салып турда олурушканнар: эштер Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Н. М. Шверник, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин болгаш өскелер-даа.

Чехословак таладан ЧССР-ниң партия-чазак төлээлериниң кежигүннери: ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанын Даргазының оралакчызы О. Шимунек, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанын Даргазының оралакчызы О. Черник, ЧССР-ниң даштыкы садыг министри Ф. Гамоуз, а ол ышкаш Чехословакияның Совет Эвилелинде элчини О. Павловский олурушкан.

* * *

Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чалактар аразының совет-чехословак комиссиязын тургузар дугайында дугуржулгага база совет-чехословак кызыгаардан Кошице хоорайга чедир (ЧССР) демир орук шугумунун тудуунга Совет Эвилелиниң киржир дугайында дугуржулгага ол-ла хуу ат салган. (СЭГА).

СЭКП ТК-дан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депуталы, ССРЭ-ниң министри, ССРЭ-ниң Тудуг херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Владимир Алексеевич Кучеренконун ур. аар аарааныныың соонда, 1963 чылдың ноябрь 26-да мөчээнин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы кажыыдал-биле дыннадып тур.

СЭКП Төп Комитеди. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.

Таңдының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының мотористер бригадазы (бригадири эш Бычков) боттарына алган планныг даалгаларын чедишкиниг күүседип, ажыл-ишке үлегер-чижээн көргүзүп турар. Олар «ДТ—54», «МТЗ» тракторларының моторларын дүрген болгаш эки шынарлыг септеп турар.

ЧУРУКТА: Николай Бычковтун бригадазының кежигүннери трактор моторларын септеп турлар.

Фото-С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Партия ажылдакчылары чугаалап тур

Кызылдың кижилери болгаш оларның ажыл-ижи

Кызылдың ажылчы чоннарының кичээнгейи, бүгү совет улус ышкаш, СЭКП ТК-ның ам чылдаш, аңаа химия-үлетпүрүн улам ынай хөгжүдериниң болгаш химия продуктуларын база материалдарын улус ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглаар дугайында айтырыгны чугаалажыр деп турар Пленумуниче хаара түттунган.

ТК-ның ам болур Пленуму — партияның болгаш бүгү совет улустуң амыдыралынга чугула болуушкун. Аңаа коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының эң чугула айтырыгларының бирээзин чугаалажып көрүп, химия үлетпүрүн экономиканың эң-не перспективтиг адыры кылдыр дүрген хөгжүдер, минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрерин шыңгыы улгаттырар, химиктиг продуктуларны болгаш материалдарны улус ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглаар дугайында улуг ужур-дуалыг шиитпирни хүлээп алыр. Бо бүгү совет кижилерниң эрге-ажыктарынга хандыр дүгжүп, бистиң улаалаштуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культуразын бедидеринче угланган. Харын-на моон ужурунда СЭКП ТК-ның Пленумун чыылдырар дугайында дыңнадыг болгаш ам эгелей берген аңаа уткуштур белеткелдер бүгү черлерниң, оон иштинде Кызылдың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүн хайныктырганы ол.

Чеди чылдың бешки чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демисешпишаан база СЭКП ТК-ның ам болур Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш чарышка киришишаан, республика найысылалының ажылчы чоннары боттарының ажыл-хөрээнге чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылдың он айларының бүдүрүлге планын хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары 105,6 хуу күүседкен. 1963 чылдың эгезинден бээр пландан ажыр 700 мүң рубльдиг үлетпүр продукциязы бүдүртүнген, а ол дээрге эрткен чылдың ол үеизиле деңнээрге, 17 хуу хөй болуп турар. Ылангыя ыяш белеткээри — 56,6 хуу, кондитер кылыглар — 20,1, эт бүдүрери—56 хуу өскүлээн.

1963 чылдың планын болгаш боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бедик көргүзүлгелерни бүс-турбиналыг электростанцияның, типографияның, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң база респортребсоюзтуң АТК-ларының коллективтери чедип алгылаан. Чижээ, бүс-турбиналыг электростанция (директору эш Асеев, парторганизация секретары эш Демитров) 10 айларның электроэнергия ажылдан үндүрериниң планын 119,7 хуу күүседткен. Ажылдап турар бир кижиге онаалтыр бо чылын электроэнергия ажылдап кылыры эрткен чылдың ол үеизинге деңнээрге 23 хуу өскен, а бир киловатт-шактың бот-үнези планда көрдүнгениниң 48 көпеек чиик болуп турар. Бо бүдүрүлгеде чаартыкчы ажыл калбарган. Бо чылдың эрткен үеринде бүдүрүлгениң мүрнакчы ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан 70 чаартыкчы саналдар кирген. Оларның 50 ажыын бүдүрүлгеге шиңгээдип алган болгаш олар күрүне хөрөнгизинге 18 мүң рубльдиг камналгазын берген.

Типография коллективи (директору эш Чемков, парторганизация секретары эш Блинов) кайгамчык эки ажылдап турар. Улуг Октябрьның 46 чыл ойнуң ырак мурнунда-ла он бир айларның планын күүседткен, а ноябрь 12-де полиграфистер чеди чылдың бешки чылының планын күүседткенин рапорттааннар. Бо дээрге полиграфистерниң күш-ажылчы улуг тиилелгези, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга оларның төлептиг салыышкыны болган.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зы (начальниги эш Воронов, парторганизация секретары эш Трачук) чүүк сөөртүлгезиниң чыл планын барык 2,5 ай мурнай күүседткен. Респотребсоюзтуң транспортчулары база-ла бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. 1963 чылдың III кварталының планын олар 140,5 хуу күүседип, чүүк сөөртүлгезиниң бот-үнезин 15 хуу чиигедирин чедип ап, чылында планын 700 рубльге ажыр күүседткеннер.

Чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган демиселдин чорудулгазында база СЭКП ТК-ның удавас болур Пленумунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш белеткелдиң үезинде коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш социалистиг чарыш Кызылда эрээн калбарып, ында киржип турарларның саны ам 4 мүң кижи четкен. Коммунистиг күш-ажылы дээш шимчээшкиниң киржиктилериниң хөй нуруузу бүдүрүлгениң чаартыкчылары болгаш мүрнакчылары болуп, күш-ажылды, өредилгени, хууда амыдыралын коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турар. Каш-ла чижектерни көргүзерге мындыг.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-ының аныяк чолаачызы Василий Труфанов коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү. Бүдүрүлге планын ай санында 125 — 130 хуу күүседпишаан, бодунуң шалыпчы ажылын аныяктарның кежээки школазының онгу клазынга өөренири-биле эки дүүштүрүп турар. Пиво заводунда комсомол организациязының секретары Надежда Чумак-Жунь күш-ажылга чүткүлдүн кайгамчык үлегерин көргүзүп турар. Ол заводка баштай тускай мергежил чок келген болгаш бодунуң ажыл-чорудулгазын бөдүүн ажылчындан эгелээн. Комсомолчунуң ындыг болуру ышкаш, ол ажылдың техниказын чүткүлдүг шиңгээдип ап, аныяктарның кежээки школазынга өөренип эгелээн. Үш чылдан шоолуг ашпас үе эрткен. Ам Н. Чумак-Жунь он классты дооскаш, Москваның аъшчем техникумунда заочно өөренип турар болгаш бүдүрүлгеде цех мастери апарган ажылдап турар. Комсомолчу Чумак-Жуньнуң бо ажылы болгаш өөредилгези Кызылдың хөй санныг аныяк ажылчын өолдар, кыстарынга үлегер болуп турар.

Типографияның аныяк ажылчыны Зоя Ооржак база эки ажылдап турар. Чүүгле 6 ай дургузунда ол линотип деп нарын машинаны шиңгээдип алгаш, ам бүдүрүлге онаалгазын хүн бүрү 150 хуу күүседип турар. З. Ооржак чурумнуг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг ажылчын апарган. Болгунуң ак-сеткилдиг ажылы-биле Зоя өске өөрү ышкаш, коллективиниң чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге улуг рольду ойнаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунга уткуштур аңаа төлептиг ужуражылганы белеткеп тура, бистер хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт организацияларының ажылында улуг четпестерниң барын уттуп болбас ужурлуг бис. Тууйбу заводу, «Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, алгы заводу ышкаш бүдүрүлгелер 1963 чылдың 10 айларының планын күүседип шыдаваанар. Чүүгле бо коллективтер планнаттынган продуктуларны 380 мүң рубль түңге чедир бербейн барганнар. «Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады кончуг багай ажылдап турар. Комбинат бо чылын тудугжуларга 4,5 мүң кубометр бетонну, 1,5 мүң кубометр дилдинген материалдарны чедир бербээн.

Чамдык бүдүрүлгелериниң талазындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планныг онаалдаларны күүседпээн чорук-биле эптежир аргажок. Тууйбу заводу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын чүүгле 68,8 хуу күүседткен болгаш ында ажыл төлевири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден оранчок ажыл турар. Хоорайның сүт комбинадында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 93 хуу болган. Черле ынчаш комбинаттың бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының түннели эң-не чавыс болгаш дувуренчиг болуп турар. Бүдүрүп үндүрген продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле 20 мүң рубльди ажыр чарыгдаан. Бир рубльдиң бараанныг продукциязынга чарыгдал план ёзугаар 70 көпеек болур турда 73,3 көпеек чарыгдап турар. Чылда планынга 24,6 мүң рубльди чедир күүседпээн.

Бедик шынарлыг продукция бүдүрер дээш демисел ам-даа бүдүрүлгелериниң шуптузунда четче чоруттупмайн турар. Хлеб заводунуң, алгы заводунуң, эзт, сүт комбинаттарының бүдүрген продукциязының шынарынга хоорайның ажылчы чоннары хомудап турар.

Чамдык ажыл-агыйлар бо чылын боттарының ажылын дорайтатканнар. Чүүк сөөртүлгезиниң планын бирги, ийги болгаш үшкү автотранспорт конторалары күүседпээн. Бо черлерде автопарктың беленииниң коэфициентизи болгаш ажыглалы планда көрдүнгениниң дыка куду, автомашиналар чүдүрүлгеге болгаш дүжүрүлгеге үр турар. Чамдык чолаачыларның талазындан машина чорударының чурумун хажыдып, харын-да кижи амы-тынынга когарал чедирип турар аварияларны безин болдурүп турар. Үлетпүрүн болгаш транспорттуң ажылында бо ышкаш өске-даа четпестер хөй болуп турар.

СЭКП ТК-ның ам болур Пленумунга белеткелди калбартып тура, хоорайның партия организациялары, ажыл-агый удуртукчулары ажыл-хөректе бар четпестерни чайладырынче база чеди чылдың бешки чылының планныг онаалдаларын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бар аргаларны болгаш курлавырларны тыварынче коллективтерниң бүгү күжүн мобилизастаар ужурлуг.

Төп Комитеттиң эзлчеглиг Пленуму декабрь 9-та ажыттынар болгай. Пленумга алдар болдурган чарышка идепкейлиг киржип, аңаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры коллектив, ажыл-агый бүрүзүнүң чаагай хүлээлгези болур.

Партия организацияларындан болгаш оларның агитаторларындан, пропагандистериндан негеттинер чүүл болза, олар химия үлетпүрүн дүрген хөгжүдер талазы-биле партияның ап чорудуп турар хемчегериниң амыдыралчы чугулазын, оон улус ажыл-агыйынга экономика талазы-биле аажок улуг ажыктын чонга тайылбырлап, 1963 чылдың планың чедиишкинниг доозарынче оларны мобилизастаары болур.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

Штаттан дашкаар инструкторлар хуралы

Ноябрь 27-де СЭКП Кызыл хоорай комитеди хоорайга партия ажылының талазы-биле ажыл чорудар штаттан дашкаар килдистериниң инструкторларының каттышкан хуралын чыылдырган. Хооркомнуң секретары эш К. Шулуу штаттан дашкаар 4 килдистериниң болгаш партия ажылы чорудар штаттан дашкаар комиссияның канчаар ажылдап келгенин анализтевишаан, моон соңгаар чорудар ажылдарның дугайында допчу чүве чугаалаан. Ылаңгыя инструкторларның кичээнгейин чоокта чаа болуп эрткен хоорайның XVII партия конференциязының шиитпирин амыдыралга боттандырарынче, аңаа болган шүгүмчүлелдерниң изи-биле ажылдаарынче ол угландырган.

СЭКП хооркомунуң чанында партия ажылының штаттан дашкаар килдистери болгаш комиссиязы багай эвес ажылдаан деп демдеглээн. Штаттан дашкаар комиссия (даргазы эш О. Толгар-оол) хооркомнуң бюрозунга айтырыгларны баш бурунгаар белеткеп, комиссия кежигүннери айда ийи катап чыглып, чорудар ажылдарының уг-шиин чугаалажып, кирген негелде болгаш хомудалдарны сайгарып келген. Комиссияның чыылган хурал бүрүзүнге хооркомнуң секретарыларының кайы-бирээзи олуржуп, сапал-оналын берип келген.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ

Бистиң АТК-ның чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга үткуштур бүдүрүлге онаалдазын күүседиринге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, күш-ажылчы эзлчегге тургаш, октябрь айда чүүк сөөртүлгезиниң планын тонна талазы-биле 114,1 хуу, тонна-километр талазы-биле 112 хуу күүседткеннер. Оон түңнелинде он айларның чүүк сөөртүлгезин 110,2 хуу, тонна-километр талазы-биле 109,1 хуу күүседир аргалыг болган. Бо болза бистиң коллективтиң ажыл-ишчилериниң СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга болгаш партияның Тыва область конференциязынга күш-ажылчы белээ-дир.

Бистиң АТК-ның коллективинде чолаачыларның, септекчилерниң 24 бригадалары ажылдап турар. Оларның иштинден 12 бригадалар боттарының кызымак, шудургу күш-ажылы-биле коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алган, ону төлептии-биле эдилеп турарлар. Оон өске 12 бригадалар ол бедик атты чедип алыр дээш демисежин, боттарының мүрнунда салдынган сорулгаларны сан-даа, шынар-даа талазы-биле эки күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Партияның область конференциязы ажыттынган, бодунуң ажылын чорудуп турар бо хүнде, Тыва автоэрге-лелдиң автоажыл-агыйларының суралгыг чолаачыларының бирээзи, бистиң АТК-ның шолбаны, коммунист эш Юрий Николаевич Зюзюнуң удуртканы чолаачыларның коммунистиг күш-ажыл бригадазының эки ажылын демдеглексээри келирдир. Ол бригаданың кежигүннери чылдың 9 айларының чүүк сөөртүлгезин планын тонна талазы-биле 109,2 хуу, тонна-километр-биле 132 хуу күүседткен. Бо бригаданың план күүседилдезинин темнизи ай, квартал санында дески чоруп турар. Чижээ, Улуг Октябрьның 46 чыл ойнга тураскааткан күш-ажылчы эзлчегге турупкаш, ол бригада октябрьның онаалдазын ажыр күүседткен. Чүүк сөөртүрүнүң планын тонна-биле 106,9 хуу, тонна-километр-биле 135,3 хуу күүседпишаан, 374 кг кыыр материалды камнап алган.

Эш Зюзюн бригаданы эки удуртпушаан, план күүседириниге мүрнакчы үлегерни боду көргүзүп турар. Ол боду октябрь айда чүүк сөөртүлгезин тонна талазы-биле 153,8 хуу, а тонна-километр-биле 186 хуу күүседткен. Бистиң коллективистиң шолбаннарының бирээзилиг бүдүрүлгечи көргүзүү бо-дур. Кончуг эки көргүзүү! Эш Зюзюн боду болгаш оон удуртканы бригадазы ындыг бедик бүдүрүлгечи көргүзүүгү канчап үргүлүү чедип ап турарыл?' Хамыктың мүрнунда ол бригаданың кежигүннери боттарының эдилеп турар автомашиналарын үргүлчү техниктиг белен байдалга тудуп турарында. Оон ынай чүүк чүдүрерде болгаш дүжүрерде автомашинаны үр хөй тургузар чорукту болдурбас дээш демиселди эки чорудуп турарында.

Бистиң АТК-да партия, профэвалел, комсомол болгаш хөй-ниитиниң организациялары чолаачыларның, септекчилерниң өске бүгү бригадаларын, оларның тус-тус кежигүннерин эш Зюзюнүнүң бригадазы, оон боду ышкаш эки ажылдаар кылдыр организастаарын дыка орландажып, оларның ортузунга танылыга ажылын калбартып турарлар.

Ындыг-даа болза, бистиң коллективте кижилер-биле ажылда улуг четпестер барын демдеглевес аргажок. Маңаа, хамыктың мүрнунда, коллективте ажылдап турар 700 ажыг ажылчыннарның, албан-хаакчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның өөредилгезин эки организастап, оларны шуптузун өөредилгеже хаара тудуп шыдаваын турарывыс хамааржыр. Оон ынай боттарының политиктиг болгаш техниктиг билини бедидерин күзээн эштерни хаара туткан эге билигниң экономика бөлүмнериниң болгаш СЭКП төөгүзүн өөренир бөлүмнүң ажылы багай чоруп турар.

Н. ЛОБАЧЕВ,
парторганизация секретары.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунуң чоруп турары-биле чергелештир, даг-дүгүн казып тыварының база сайзырадып кылырының ажылдары калбак фронт-биле чоруп турар.

Даг-дүгүн хол-биле казып тыварының эш Д. Саяновка баштаткан бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип, ай санында бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар. Октябрь айның бүдүрүлге планын 129 хуу күүседткен.

ЧУРУКТА: Эш Саяновтуң бригадазының кежигүннери (солагай талазындан оң талазынче) А. Чүскүк, Х. Ооржак, С. Күжүгет болгаш мурнуку одуругда Х. Доржу, К. Хертек.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Часкы хову ажылдарынга белеткел

«Сельхозтехниканың» Каа-Хем салбырының эргелекчизи эш М. Верещагининиң чугаалап турары болза, часкы хову ажылдарынга белеткелди дүргедедири дээш, колхозтарның шөлдеринге болгаш фермаларынга техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш социалистиг чарышты калбартырынче чурттуң бүгү механизаторларын кыйгырган ставропольчуларның патриоттуг эгелээшкинин бистиң салбырның ажыл-ишчилери улуг сорук киришкин-биле хүлээп алганнар.

Бо талазы-биле онза харыысалга бистиң салбырның септекчилериниң коллективинге онаажып турар. Белеткел багай болганындан тракторларның күскү, кышкы септелгезинге орайтап киргеш, олар октябрьның онаалдазын күүседип шыдаваннар. Ындыг-даа болза септелгени ам график ёзугаар чорудуп турар бис. Ынчалза-даа эрткен айда хожудаашкынывыс бисте ам-даа уламчылавышаан. Ноябрь айда тракторлар септээри чугаажок күүседтинер.

Совхозтуң партия организациязында

«Шекпээр» совхозта партия организациязы СЭКП Төп Комитединиң ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш организастыг болгаш идеологтуг ажылдарны эки-жидериниң талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан.

Хамыктың мүрнунда совхоз бүдүрүлгезинде ажылчыннар ортузунга организакчы ажылды күштелдиргел. Ылаңгыя бүдүрүлгеге коммунистерниң мүрнакчы ролүн көскүзү-биле бедиткен. Партия комитеди коммунист бүрүзүнге партийжи даалгаларны берген болгаш оон күүселдезин доктаамал контрольдап турар.

Амгы үеде мал ажылында 27, хову ажылында 21 коммунистер ажылдап турар. Оларның аразында чылгычы Күрзеди 100 белерге онаалтыр 98 кулуннарны өстүрген, инек кадарчылары Содунам, Дуюнгор олар инек бүрүзүнге онаалтыр хонукта 670 грамм немелде дензини алган. Саанчылар О. Бычылдай, С. Сыгыр олар боттарынга быжыглаан инек санындан-на 1100—1400 литр сүттү саап алганнар. Аныяк коммунистер эштер Мандан, Мөге, Хеймер-оол, Ангыр-оол, чолаачылар Дөде, Даваа, тудугжу коммунистер Чудурукпай, Өлчей олар бүдүрүлгеде шолбаннар болуп, партийжи даалгаларны үлегерлиг күүседип турарлар.

Партия комитеди партийжи удуртулганы совхоз бүдүрүлгезинче чоокшулаткан. Бригадаларда, фермаларда 4 партөөлүктерни база оон аңгыда партия-күрүне контролюнуң дузалаар бөлүктерин тургускан. Олар коммунистерге тодаргай даалгаларны берип, оон күүселдерин контрольдап, ажылчыннар ортузунда социалистиг чарышты организастап турар болгаш илерээн четпестерни чайладырының хемчегларын ап, парткомнуң болгаш дирекция чериниң ажылынга улуг дузаны чедирип турарлар.

Аңгаты салбырында партия эге организациязы (парторг эш Кочаа) эки ажылдап турар. Ол салбыр (эргелекчизи эш Сюрюн) күрүнеге эзт, сүт, дүк садар талазы-биле хүлээлгезин ноябрь 1-де күүседткеш, салбырлар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Партия комитеди СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чоп ортузунга таныштырып чоруткаының түңнелинде, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин күштелген. Эштер Сандыковка, Чотка, Шагдыр болгаш Сундуйга удуртканы бригадалар коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп ат дээш демисежип турар.

Совхозтуң партия организациязы, дирекциязы бо чылын мал ажылында кижилериниң культурлуг болгаш материалдыг хандырылгазын эки-жидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Малчыннарга бо чылын 15 ег-бүле чурттаар бажыңнарны, 2 чунар бажыңнарны, 18 өглерни, 4 кызыл булуннарны кылып берген. 2 сүт-бараан фермаларынче электри чырыын киргген, 12 аал ишти чурттаар бажыңны кладовкалаан болгаш крышалаан. Малчыннардан 14 кижи радиоприёмникти садып алган.

Малчыннар ортузунда 21 агитаторлар доктаамал ажылдап турар. Оларның иштинден эштер Долума, Быжыңды, Шагдыр олар боттарының беседаларын ажыл-агыйжы сорулгалар-биле эки холбаштырып турар. Сүт-бараан фермаларының кызыл булуңнарында зооветеринарлыг өөредилге бөлүмнериниң ажылы экижип турар. Совхозта аныяктарның агит-культбригадазы үүгле фермаларга эвес, өске колхоз, совхозтарга барып, концертнерни көргүзүп турар. Уран чүүл болгуму районнуң уран чүүл көрүлдезинге ийи чыл улаштыр бирги черни эзлеп келген.

Шак ындыг культура-массалыг болгаш кижизидилгелиг ажылдар эки түңнелдерни берген. Совхоз күрүнеге эзт садарының он айлар планын күүседткен болгаш малдың баш санын өстүрериниң планын хөй малдыындан өскезин күүседткен. Тудуг ажылынга улуг базымны кылган. Хөй-хөй специалистер, малчыннар чуртталга бажыңнары-биле хаптырытынган.

Ындыг болза-даа четпестер барыы ыыттавайн барын болбас. Мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң курлавырларын бүрүн ажыглаарынче чонну ам-даа кошкак организастап турар бис. Ол дугайын совхоз күрүнеге тараа болгаш дүк садарының планын үскени херечилеп турар. Совхоз продуктуларның боттүнезин чиигедип ыыдаваан. Он айлар дургузунда 1800 ажыг баш мал ямзы-бүрү аарыгладан өлүп хораан, күрүнеге саткан малдарның 25 хуузу ортумактан куду күштүг болган.

Совхозтуң удуртукчулары ажылагыйының чоруп турарының дугайын бүдүрүлге хуралдарынга эвээш илгеп берип турар. Совхозта партия организациязы үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин кошкак контрольдап, ону партия хуралдарынга чугаалажырын эвээш практикалап келгенин коммунистер паркомнуң эрткен отчёттуг хуралынга шын шүгүмчүлээннер.

Партия комитеди мал ажылының тускай эртемниглери-биле ажылды багай тургускан. Ырак-узак черлерде Акта, Алашта малчыннарда аъш-чемниң болгаш массалыг хереглелдиң өске-даа бараанарын чедирип садыгларын совхозтуң дирекция чери, райпо (даргазы эш Эректол) амдаа ыракта четпес организастап турар.

Совхозтуң удуртур ажылдакчылары Коблов (директор), Төгүс-оол (көдээ Совет даргазы) олар малчыннарга ховар аалчылар болуп, оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга эки киришпейн турарын малчыннар хомудап турар.

Үстүнде четпестерни чайладыр, коммунизм тургузуушкунунуң шалыпчы фронтузунда ажылдап турар кижилер-биле ажылды СЭКП ТК-ның ноябрь, июнь Пленумнарының шиитпирлериниң негеделериниге дүүштүр тургузар дээш партия организациязы моон соңгаар-даа ажылдаар.

М. ООРЖАК,
совхозта партком секретары.

Коммунистиң үлегери

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелинин хаван ажаакчызы коммунист Деспилдей Ховалыг үш чыл бурунгаар хаван ажаап өстүрерин хүлээнген турган.

— Бо ажылды партия организациязының даалгазы-биле хүлээп алган кижи мен. Ажылга чидиишкиннер ала-чаягаар болу бербес болдур ийин. Дээре түңнелдер үүгле кызымак күш-ажылдың түңнелинде чедип алдынар — деп, эш Ховалыг чугаалап турар.

Оон күш-ажылы бо чылын шынап-ла эки түңнелдиг болган. Хаванның баш санын өстүрериниң чыл планын 150 хуу күүседткен. Төрүүр улуг болгаш дунгуш хаваннарны өстүрери база-ла ажыр күүседткинген. Төрүүр көл хаван бүрүзүнден сес хаван өолдарын, дунгуш хаваннарның бирээзинден-не 6,5 хаван өолдарын алган. Күрүнеге хаван ёдин садар талазы-биле онаалданы ажыр күүседткен азы 84,3 центнер эки шынарлыг эзти саткан.

Маңаа холбаштыр бир чугула үүлдү айтыры чугула. Хаван фермазында чаа төлевилел ёзугаар улуг кажааны тутканнан бээр чыл чедип турар. Ону бүс-биле чылыдар одалга системазын тургузар дугайында керээзин «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры (эргелекчизи эш Каков) күүседтейн турары өлдептиг.

Х. САМДАН.

Ийи хүннүн семинары

СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирин боттандырбышаан, чоннуң ортузунга идеология ажылын улам экижидер сорулга-биле Тожунуң партия организациязы ийи хүннүң семинарын эрттирген. Культура ажылдакчыларының ол семинарынга клубтар эргелекчилери, библиотека ажылдакчылары киришкен.

Семинарның дыңнакчылары баштайгы хүн, «Совет Тыва» колхозта көдээ клубтуң ажылы-биле танышкан, ол хүн чамдык лекцияларны база организастаан. Семинарның ийиги хүнүн Тоора-Хемде Культура башкынга эрттирген. Аңаа районнуң «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү эш Тимофеевтиң делегей байдалының дугайында номчаан лекциязын семинарның киржикчилери улуг кичээнгейлиг дыңнаан.

Түңнел кичээлге Ий болгаш Азас клубтарының эргелекчилери эштер Эртине биле Долгар-оол оларның информациялары солун болган. Ажылының дуржулгазын солчур шак ындыг семинарларны моон соңгаар докладал организастап турарын дыңнакчылар күүзээн.

Н. ОЮН.

Көдээ ажыл-агый курлавырларын четче ажыглаар

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкини дээш, чеди чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, СЭКП-ниң XXII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселинге Тес-Хем районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының чогуур салыышкынын киирип турар.

Районнуң колхозтары, «Тес-Хем» совхоз чыл келген тудум-на организас-ажыл-агый талазы-биле быжыгып, экономиказын көдүрүп, мал болгаш чер ажылын улам ынай хөгжүдүп, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле онаалдаларны чедиишкинниг күүседип келген.

Тес-Хем районнуң партия комитеди, район Соведи колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелеп-биле кады көдээ ажыл-агыйны көдүрер дээш чамдык организастыг хемчегларны чоруткан. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң (1962 ч.) соонда бичии быдаргай болгаш хожудаңгай турган чамдык колхозтарның экономиказының, чер ажыглалының таарымчалыг байдалын өөренип көргеш, дөрт колхозту ийи улуг колхоз кылдыр улгаттыр каттыштырбышаан, оларга турган партия эге организацияларын парткомнар кылдыр эде организастаан. Мурнунда турган биче күштүг, үүрмек дөрт колхозтарның эргелеп башкарар аппарадын кызыргаының түңнелинде барык-ла 60 мүн рубль камнап алдынган. Мында кол чугула чүве болза, каттышкан ажылагыйларда чер ажыглалы эки-жидер, олар чаңгыс аай улуг массивтер апарганы база көдээ ажыл-агый техниказы мөөнеттингени, оон ажыглалы эки-жидер болур. Оон аңгыда колхозтарда үүрмек хойжу бригадаларны база фермаларны улгаттыр каттыштырып, оларның чамдыктарынга партия бөлүктерин тургускулаан. Бо хемчеглер болза ажыл-агыйларның тус-тус адырларын оперативтиг удуртурунга идиг берип турар болгаш моон соңгаар-даа бээр ужурлуг.

Партияның болгаш чазактың материал-техниктиг дузаламчызының ачызы-биле районга тарылга шөлү 1962 чылда 11,5 мүн гектар турганындан бо чылын 17.963 гектар четкен ийикпе, азы 56 хуу калбарган. Тарылга шөлдериниң тургузуу эки-жидер, бүгү тарылга шөлдериниң 61,3 хуузун тараа культуралары эзлеп турар. Оон иштинде аъш-чемниң үнелиг культуразы — кызылтас 42,3 хуу, кукуруза 25,6 хуу, мал чеми культуралар 37,6 хуу. Тарылга шөлдериниң мынды тургузуу бистин районнуң байдалынга таарымчалыг деп санап турар бис. Ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агый техниказы-биле эки хандыртының турар. Өске машиналарны чугаалаваска, районнуң ажыл-агыйлары чүүгле бо чылын безин 42 тракторларны алган. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидери-биле күрүне эрткен чазын 121 тонна суперфосфатты, аммиак селитразын болгаш өске-даа минералдыг чемишчидилгелерни берген. Ынчангаш бедик дүжүт алырының бүгү байдалдары тургустунган, ол чүүгле бистен хамааржыр турган.

Ынчалзажок бо чылын дүжүт талазы-биле бодувустуң мурнувуска салдынган сорулгаларны күүседип шыдаваан бис. Тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүт районга чүүгле 2,1 центнер, курузаның гектар бүрүзүнден ногаан масса 75 центнер болган. 150 гектар чигир свёклазындан кандыг-даа дүжүт алдынмаан. Бо болза чер ажылының хөгжүлдезин шын организастап шыдаваанывысты көргүзүп турар. «Коммунизмче орук» колхоз часкы тарылганы агротехниктиг негелделер ёзугаар эрте, организастыг дооскаш, районга тараа культураларының дээре дүжүдүн алган. Оон кожазында «Чаа орук» колхоз чер ажылынче чогуур кичээнгей салбайн, чүүгле тарылга планын күүселирин барымдаалааш, черни багай ажылдап кылганы-биле кандыг-даа дүжүт албайн, харын улуг когарал-га таварышкан.

Районга чер ажылын улам ынай хөгжүдери, оон культуразын амгы үениң негелдезинге чедир көдүрери ажыл-агыйларның эң чугула сорулгазы. Ону шиитпирлээриниң бүгү-ле таарымчалыг байдалдары колхозтарда болгаш «Тес-Хем» совхозта бар. Тарын болур шөлдер дыка хөй. Суггаттыг черлер безин 5.695 гектар. Оон бо чылын чаңгыс-даа гектар ажыглаттынмаан. Бо талазы-биле «Тес-Хем» совхоз, «Чодураа» колхоз онза ажыл-агыйжы эвес чорукту көргүзүп турар. Олар Тес-Хем суггарылга бугазын шуут кагганнар. Суггаттыг өске черлерни база ажыглавайн турар. «Чаа орук» болгаш Ленин аттыг колхозтар суггаттыг черлериниң хөй кезиин ажыглавайн турары канчап-даа таарышпас.

1964 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткел колхозтарда болгаш «Тес-Хем» совхозта кончуг багай чоруттунуп турар. Амгы үеде чүүгле «Коммунизмче орук» колхоз хереглелге чегчир үрезин-биле бүрүн хандыртынып, техника септелгезин чорудуп турар. Оон өске ажыл-агыйлар часкы тарылгага хереглээр үрезиннериниң чүүгле 50—60 хуузун уруп алган болгаш үрезин арыглаашкынын чорутпайн турар. Ол ышкаш тарылга шөлдеринче өдек төгер ажыл колхозтарда барык-ла эгелевээн. Бо бүгү болза ажыл-агыйларның удуртукчуларын, партия организацияларын дүвүреттейн турар. Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалы ажыл-агыйларда ам-даа багай. Оон кол чылдагааны болза механизатор кадрларның техниктиг билии, арга-мергежили куду болгаш оларның билиин бедидеринче ажыл-агыйлар удуртукчулары кичээнгей салбайн турарында. Эзлчег, сезон нормаларын үргүлчү ажыр күүседип, техниканы камныг эдилеп турар дуржулгалыг механизаторларның дуржулгазы неттереттинмейн турар.

Районнуң мал ажылдакчылары ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, бо талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Малчыннарның шудургу ажылының ачызы-биле район бо чылдың эрткен он айларында эзт бүдүрериниң планын 163 хуу, сүттүн—103 хуу, дүктүн—108 хуу күүседткен.

Малдың баш санын менди камгалаар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып, кызымаккай ажылдап турар мүрнакчы малчыннар ажыл-агыйларда эвээш эвес. Чижээ, төрүүр 100 хойдан 98—107 хураганнарны камгалап ап, бир хойга онаалтыр 2,2—3,6 кг дүкту кыргаан хойжулар И. Данзырын, Б. Сырат, С. Аксашаа, К. Дамдын-Сюрюн, С. Сенги, Б. Лоовай, С. Саная, мүрнакчы саанчылар А. Хавак, Б. Чедей, Л. Ямаа,

Кол чүүл—кижи дугайында сагыш салыры

(Кызыл хоорай Совединиң сессиязы)

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң чоокта чаа болган IV сессиязының хүн айтырыгларының бир дугаары — хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын улам ыцай экижидер дугайы болган.

Бо айтырыг талазы-биле хоорхүүскомнуң даргазының оралакчызы эш **А. Ф. Лушников** илеткел кылган. Коммунал ажыл-агыйларның ажылының элээн экижээнин болгаш хоорайны ногаанчыдып, чаагайжыдарының талазы-биле алдынган хемчегларни илеткелчи демдеглээн. Коммунал ажыл-агыйының чамдык черлери бүдүрүлге планын чедимишкиниг күүседип турар. Бо чылын хоорай канализациязының бирги эвлүүн ажыглалга кирген болгаш ниитизи-биле 30 ажыг муң чадаң, 5 муң хире улуг ыыштар тарыттынган.

Коммунал ажыл-агыйны экижиде-рининң болгаш хоорайны чаагайжыдарының талазы-биле ам-даа чедир кылдынмаан үүлдерни сессия демдеглээн. Бо чылын 20287 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга кирер ужурлуг турган болза, эрткен он айларның дургузунда 10843 дөрбелчин метр дужаттынган. «Кызыл тудуг» тудуг эргелели 187-ги квартталда 8,12 квартиралыг 10 бажыңны ажыглалга кирер турган, ам үчүн 4 бажыңны доосхан. 26-гы квартралда хөй квартиралыг 3 бажыңның чаңгызы-даа бөгүнге чедир дужаттынмаан. Хоорайда суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның тудуу аажок четпес чоруп турар. Чамдык черлериң чедир кылдынмаанының хараазы-биле суг дамчыдар 2,5 км ажыг хоолай чер иштинде ажыглал чок чыдар. Хоорайның чуртталга-коммунал ажыл-агыйын улам ыцай экижидери база калбартырыбиле холбашкан капитал тудуунуң айтырыы мурнукузу ышкаш база бир чүгүлө айтырыгларның бирээзи болуп артпышаан турар.

Коммунал бүдүрүлгелериң ажылының чедишкиниг болуру болгаш чуртталга фондузун чөп ажыглаары капитал септелгени чогуур үезинде шынарлыг чорутканыдан улуг хамаарылгалыг дээрзи билдингир. «Коммунал ажыл-агыйның бүгү объектилериниң капитал септелгезин «Коммунтудуг» тудуг-септелге эргелели чорудар ужурлуг. Ол эргелел эрткен он айларның иштинде септелге-тудуг ажылының планын 105,5 хуу күүседкен болза-даа, ооң ажылында эптежир аргажок четпестер ам-даа бар. Кол четпестерниң бирээзи болза, чамдык объектилерни, ылаңгыя чуртталга бажыңнарының септелгезин үр хуусаа иштинде шынар чок кылып турары болур. Элээн каш чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин 6 ай ажыр кылып келген. Чижээ, Чехов кудумчузунда № 13 бажың чыл эгезинден тура орай күске чедир септелгеге турган. Ол ышкаш Дачная кудумчузунда № 68, Комсомольская кудумчузунда № 6, Дружба кудумчузунда № 73 болгаш өске-даа бажыңнарның септелгезин база үр үе иштинде кылып келген. Септелгени үр хуусаада кылып турарының бир кол чылдагааны болза, ажылчыннарның күжүн чаңгыс черге мөөнөвейн келгениңде.

Оратор ооң ыцай бодунуң илеткелинге кылдынган септелгениң аажок куду шынарлыг болуп турарынга доктааган.

Хоорай чунар бажыңнарының адрезинге хөй саныг хомудалдар кирип турар. Чунар бажыңнарга изиг суг болганчок-ла төне бээр, чамдыкта кочегарлар эзирик турар, изиг сугну чунар өрээлче дамчытпайн дуглаптар азы чырыкты өжүре кааптар кочегарлар база турган, № 6 чунар бажың чай дургузунда шуут ажылдаваан, Енисейниң оң талакы эринде № 4 чунар бажың база ажылдавайн турар. Сөөлгү ийи чылдың иштинде хоорайның чунар бажыңнарын үрсүлүг септел келзе-даа, кылдынган ажылдың шынары куду. Ооң түңнелинде хоорайның чунар бажыңнары бо чылдың тос айларының иштинде планын 86,3 хуу күүседкен.

Илеткелчи бодунуң чугаазынга чуртталга бажыңнар эргелелериниң четпес ажылынга доктааган. Хоорайның коммунал ажыл-агый кылдызының болгаш чуртталга бажыңнар эргелелиниң удуртукчулары орулгаларны чедир киирип албайн, а ажыр үндүрген чарыгдалдарны дуглап алырыбиле квартира хөлезиниң улгаттырарын ыйдып турарлар. Ындыг практика бистиң партиявыстың политиказынга дүүшпес болгаш чоннуң эрге-ажыынга таарышпас. Артык шөл ажыглап олурар хамаатылардан доктаттынган чурум ёзугаар үш хуу өстүрүп төлеттирер база ындыг кижилерни дилеп тывар ужурлуг турзажок, чуртталга бажыңнар эргелелери ол талазы-биле ажыл чорутпайн келген.

Хоорайның чаагайжыдылга конторазының ажыл-чорудулгазында амдаа хөй четпестер бар. Бо чылын хоорайга ыяш олуртурунуң планы чедир күүседтинмээн. Бөк ашталгазы база четче чоруттунмайн турар. Хоорай чаагайжыдылгазын чугулага көрбейн турар организациялар бага бар. Ындыг организацияларга № 2 школаны, Культура министерствозун, пассажирлер АТК-зын болгаш өскеде черлерни киирип болур. Чаагайжыдылга конторазы бо чылын ногаан ыяштарны суггарарынга 46 муң рубльди үндүрген. Суггарылгага ыыча хөй түңнүг акшаны чарыгдаза-даа, ногаан үнүштерни багай ажааганындан оларның элээн хөйү ара каткан.

Хоорайның коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш «Коммунтудуг» тудуг-септелге эргелелиниң коллективтеринде кижизидилге ажылының кошкак тургустунганын сессияга шүүмүлээн. Ол коллективтерде политиктиг болгаш техниктиг өөредилге шуут организастаттынмаан. Күш-ажыл чурумунуң үрекчилериниг удур демисел аажок кошкак чоруп турар болгаш эш-хуузунуң суду чер бүрүзүнде эвес, а ындыг судтар чамдык черлерде бар-даа болза, ажылдавайн турар. Ол коллективтерде коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин калбарбаан. Коммунал ажыл-агыйларның хөй кезиинге ажылчыннарның ниити хуралдарын ында-кааа эрттирип турар.

Боттарының кварталдарын ногаанчыдарынга чурттакчы чоннуң калбаабиле киириштирер талазы-биле А. Плюснина даргалаан № 19 болгаш И. Вильмов даргалаан № 1 квартал комитеттери өскелерге үлегерин көргүзүп келген.

Депутат эш **Мякишев** бодунуң саналынга Кызылдың төп одалгаларында сөөртүп эккеп турар хөмүр даштың шынарының кудузун шүүмүүлевишаан, автомашиналарның авария чок ажылдаарын хандырар сорулгабиле кудумчу бүрүзүн дескилеп экижидериниң чугулазын демдеглээн. Оюн Күрседи кудумчузу үр үениң иштинде ханы оңгарларлыг чылын келген.

Чуртталга бажыңнар эргелелиниң талазындан чамдык чуртталга бажыңнарының хөлезинин хоорхүүскомга-даа бадылатпайн, чурттакчыларга шыны тайылбырлап бербейн хемертен улгаттырган чоруу туразында аажылаашкын-дыр дээрзин депутат эш **Ковенский** шүүмүүлээн. Чаагайжыдылга ажылы хоорайның бүгү девискээриниде дески эвес, төп кудумчуларже кичээнгей салгаш, кыдыкы кудумчуларда чаагайжыдылга хождап турар дээрзин депутат эш Маный бодунуң саналынга демдеглээн. Хоорайда чунар бажыңнарының арыгшевер байдалын экижидер дугайын эмчи **Банников** саналдаан.

Кызыл хоорай Совединиң доктаамал комиссияларының эргелерин калбартыр дугайында. Кызыл хоорайның кудумчуларының чырыткызының дугайында, хоорайның кудумчуларын, тротуарларын, сквер-лерин, газолнарын болгаш хевим-кажаа иштин ажаап арыглаарының чурумунуң дугайында айтырыгларны сессияга база чугаалашкан.

Чугаалашкан айтырыглар талазыбиле түс-түс шинтпирлерни сессия хүлээп алган.

Үлегерлиг кыштаглаашкын—хөй эзт, сүт, дүк-түр

Партком бюрозунда

Амгы үеде районнуң бүгү малчыннары эң-не берге болгаш харыысалгалыг ажылче—кыштаглаашкынче кирген. Мал кыштаглаашкынынга кандыг ажыг белеткенген бис дээрзиниң дугайында хойжу бригадалар бригадирлериниң информацияларын Өвүр парткомнуң бюрозу чугаалашкан. Бригадаларның, фермаларның хөй кезии кыштаглаашкынга эки белеткелдиг болган.

«Торгалыг» колхозтуң Ирбитейде бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазы (бригадири аныяк коммунист К. Доржу) бо чылын 7 кыштагларда кажааларны улгаттыр тутказ чылыглаан. 60 тонна сигенни кыштагларда сөөртүп алган. Ында чуртталга бажыңнары септеттинген. «Кызыл тук» колхозта хойжу бригада (бригадири Д. Карыма) эрткен чылда районда эки көргүзүглүг болган болгаш бир хойга онааштыр 2 кг дүктү кыргып, социалистиг хүлээлгезин күүседкен. Кыштагда мал чеминге сигенни, көк суланы четчир кылдыр белеткээн. СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле эш Карыманың эки ажылын бюро база демдеглээн. Бо чылын малчыннарның чеди бажыңнарын крышалаан болгаш кладовзалаан, печкаларын бүрүн салган. Бригаданың төвүнде чунар бажың кылдынган. Эрткен чылдагы байдал-биле деңнээрге «Торгалыг», «Кызыл тук» колхозтар кыштаглаашкынның белеткелин никтизи-биле эки чорутаан.

Ындыг болза-даа мал кыштаглаашкынының белеткелинде улуг четпестер бар. «Торгалыг» колхозтуң Кара-Талда бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының төвү амга чедир белен эвес. Хураган кажаазында печка салдынмаан, кажаа чылыглаттынмаан, соцгалары шупту шил чок. Чуртталга бажыңнары септеттинмээн. Черле ниитизи-биле ол колхозтуң хойжу бригадаларының төптеринде, малчыннарында чугай, дус айтырыы бергедеп турар. Колхозтуң даргалары Дус-Даанда «членип» алган олурзадаа. бригадаларга, фермаларга дус дүжүртүрүнүң талазы-биле хемчег албайн турары алдептиг.

«Коммунизмче өрүк» колхозтуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының чамдык кыштагларында көржен безин хоортунмаан. «Торгалыг» колхозтуң беш сүт-баран фермаларында чаңгыс-даа чунар бажың чок. Мындыг четпестер өске-даа бригадаларда болгаш фермаларда бар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң болуп арткининден бээр беш ай эртип турар. Идеологтыг ажылды экижидер талазы-биле ол Пленумнуң шинтпирлерин ам-даа дыка четпес күүседип турар бис. Хойжу бригадаларда болгаш фермаларда кино, концерттер болбайн турар. Кадый-Бажында хойжу бригадага бо чылын чаңгыс-даа концерт, кино болбаан. Малчыннарга солуннар неделядан чартык ай чедир барбайн турар. Фермаларда, бригадаларда көскү агитация чок. Районнуң культура, кылдызының көжер кинозу болгаш автоклуб ажылдавайн, үргүлүү-ле үреликшинде турар. Лекция, беседа хөвар. Партия эге организациялары бо ажылды ыракта четпес удуртуп турар. Малчыннарга зооветеринарлыг өөредилге чорудар пропагандистерни парткомнуң бюрозундан бадылап каан турда-ла, олар мынчага чедир чаңгыс-даа кичээл чорутпаан.

Партия эге организациялары, кадрэ Советтер болза мал ажылдакчыларынга культура-амыдыралдың таарымчалыг байдалдарын тургузарынче, кызыл булуннарны, чуртталга бажыңнарын, чунар бажыңнарны чоокку үеде септеп дериириниче баа чедир тударынче, малчыннарны ажыгчем болгаш эргежок чугула бараанар-биле хандырарынче онза кичээнгей салыр херек.

«Торгалыг» колхозтуң Ирбитейде бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадири эш К. Доржу хойжу бригадаларны улгаттырарының, комплексилиг бригадаларны тургузарының чугулазын саналдаан. Ол болза черле чылдың кайы-даа үезинде демниг ажылдаарына эптиг болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниге улуг ужур-дузалыг. Эш К. Доржунуң ол саналын малчыннар деткип турар.

Ынчангаш мал кыштаглаашкының организастап эрттирери амгы эң чугула сорулгаларның бирээзи деп парткомнуң бюрозу түүнеп чугаалашпышаан, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле шинтпирлиг хемчеглер алырын тодараткан.

Х. СЕМИС.

Хойжуларның бодалдары

Хүн келген тудум-на кыш шинчи кирип кел чор. Хар ховушөлдерден хемнер баштарынче чоорту-ла кылыннадыр дүжүп турар апарган. Малчыннарның хөй кезии малдарын кыштагларже үндүргүлей бергилээн, чамдыктары арай-ла көшкелек. Мындыг үеде малчыннарның чымыжы билдингир болгай — одарларны шын хуваап ажыглаарының, кажаахораанның ойбак-дыдының чылыглаарының, саваң, сиген сөөртүрүнүң айтырыглары оларны дүвүреткен турар.

«Искра» колхоз бо чылын мал чемнери белеткээрин черле эки организастап эрттирген. Сиген кезипки дег-ле шөлдерниң сигенин шуптузун кезип, сараатаан болгаш хөй кезиин фермаларже, кыштагларже сөөрткен. Колхозтуң кол-кол тараа шөлдери — Кара-Талдың, Чалбак-Тейниң, Чиңге-Дагның, Шааратының, Дыттыг-Үзүктүң тараа саваның шуптузун бөлүп, кыштагларда аппарын сараатгылап каан. Хойжу бригадаларның кежигүннери база-ла мал чемнери белеткээринге эки киришкеннер.

Колхозтуң № 3 хойжу бригадазының Чиңге-Дагда, Чодарда турар малчыннарын эргип, кышка кирип турар малдарның туруш байдалын хайгаарап, кадарчыларның амыдырал-чуртталгазы-биле таныштывыс.

Хойжу бүрүзү кыштаанын кажаа-хораазының ойбак-дыдының чылыглап, сыксаан турлар. Кыштаг бүрүзүнде 5 — 6 тонна сигенни, 12 — 15 тонна саваңны сөөртүп каан. Кызын мал адаанга төгер курган едектерни оваалагылап каан.

Күстүң хүр болганындан колхозчу малчыннарның сеткили өмак, ажылы бүдүнгүр турдулар. Оларны-биле чугаавыс болганчок-ла дүк кыргылдазының айтырыынче шилчий бээр турду. Ол таварылга эвес. Чоокта чаа «Шын» солунга ветеринар эртемнериниң кандидаты И. Кызыл-оолдуң «Дүк кыргылдазы чүге кудулаанын?» деп чүүлү үнген болгай. Оны хойжулар улуг сонуургал-биле кичээнгейлиг номчаннар. Ынчангаш олар ол айтырыгны боттарының канчаар бодап турарын илередип, кижилер-биле чугаалажыксаарлар.

Ховалыг Кожуунмай, Монгуш Седен-Доржу, Иргит Доржу олар эш Кызыл-оолдуң бижип турар чүүлүн черле шын-дыр деп чүүлдүгүнүп деткип турар болдулар.

— Шынап-ла бисте кыргылданың чурумун сагывайн турарының фактылары кайы хөй болдур ийин — деп, хойжу Седен-Доржу чугаалады.— Мээң хоюмну июнь айның төнчүзүнде кыргаан болза, августуң эгезинде агарлады. Шала соңгаар агарлатсымза кандыгыл деп чугаалап-даа турдум-на. Ону херекке албаан. Чамдык коданнарны май айда-ла кыргыш кааптар-ла болгай. Оларны баштай, өскелерин соңнай агарлаар кылдыр кол кыргылданың эрткен дескараалаашкының ёзугаар агарлаашкын графигин бодамчалыг тургузары черле чугула деп бодаар мен. Шала үнүп орар дүктү агарлааш чүү адыр боор.

— Нарын дүктүг хойларны агарлааның ажыы чок дээри черле шын — деп, ирт кадарчызы Ховалыг Кожуунмай ашак чугаалай-дыр.— Оларны дүгүнүң хозалырының аайы-биле июнь, июль айларда кыргыыр болгай. Күскү агарлаашкына олар соой бергелде барып кирер. Соокта агарлаан хойнуң дүгү үнместей бээр, дүк бажы адырык, авыраш болур, агарлаан черинің кежи үжүге бээр чүве-дир. Ынчангаш келир чылда олар эрткен чылдаазындан өвөөш дүк бээр боор-дур. Агарлаарга-даа артык дүк алдынмастыр. Бо чылын мээң иттерминиң агары эвээш болду — деп, чугаазын ол доосту.

— Бисте бөдүүн дүктүг тыва хойлар, мериностар, каракульдар дээш ынзы-бүрү уксаанын хойларны бар-дыр — деп, кадарчы Иргит Доржу бодунуң чугаазын эгеледи.— Кодан бүрүзүнге оларның дээжизи ылавыла турзун дээн ышкаш боор улус-тур бис... Мээң коданымда оларның кандыызы-даа бар. Кижи бодап көөрге оларның дүгүнүң сырыйы аңгы-аңгы болганда, оларның турар кажаазының температуразы аңгыаңгы болза эки болгу дег. А бистер оларны чаңгыс кажаага кажаалап турар бис. Ол шын эвес деп бодаар мен. Дүк кыргылдазының кудулаашкынынга бо база-ла салдарлыг деп билип тур мен.

Чаа кыштаглар тудар черлерни чамдыкта шын эвес шилип турарын малчыннар эскерип турарын илереттилер. Чижээ, № 1 хойжу бригаданың төвүн Чодарның кончуг чыварының аксында тудуп каанындан кажаалары үргүлчү соок турар, а ол төптү ам турар чериниң алдыы чарыынга, Адыр-Тей аразынга, шаанда кыштаг турган черге кылган болза эки турган ийик деп дузалакчы кадарчы Монгуш Анайжык бодунуң бодалын сөгледи.

Сарыг-Хөлчүктүң Пөштүт-Чүрекке бо чылын хой кыштаа тудар деп турганын шын эвес деп Кожуунмай Сой-Сүрүнович Ховалыг шүүмүүлей-дир. Пөштүт-Чүрекке шаанда кыштаг турган-даа болза аңаа эвээш мал турган. Ылаңгыя шөөр малга чаа кыштаг кылыр болза-ла Сарыг-Хөлчүктүң Кажат-Белинге кылыр болза эки деп хоочун хойжу сүмелеп олурар. Чүге дээрге ол девискээриниң одары делгем — шуут-ла Кара-Сугга киир кадарын болур.

Хойнуң дүгүн элбедир дээр болза-ла ооң ажаалга-чемгерилгезин экижидер деп эртемденниң бижээнин хойжулар сеткил ханыышкын-биле деткип турарлар. Хүр кыш ашкан, семис хой хөй дүк бөөр дээрзин ажылдың практиказы көргүзүп турар. Ынчангаш колхоз баштаар чери мал чеми культураларның тарылгазын калбартып, ылаңгыя кукуруза силозун база чогуур норма ёзугаар хойларга бээриниче кичээнгей салырының чугулазын хойжулар саналдадылар. Хойларны силос-биле чемгерениң ажыктын «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң дуржулгалыг хойжузу Иван Сафонов шын чугаалаан болгай.

Колхоз бо чылын эрткен чылдарга деңнээрге мал чемнери белеткээрин багай эвес чорутканы эки-ле. Ынчалза-даа малдың баш санынга нормалай санап кээрге ол ыракта четпес. Ынчангаш малдың продуктулуун бедидер төлээде, мал чемнерин ам-даа элбекшидер дээр дугайында хойжуларның сагыш човап саналдап турары черле шын.

Ооң-биле чергелештир автолавканың келбестей бергениниң дугайын райпо баштаар чериниң адрезинге, кыштагларда чурттар бажыңнарның дапкыш, соогунуң дугайын колхозтуң баштаар чериниң адрезинге хомудап, ол ышкаш мал болгаш кижи эмчилериниң сөөлгү үеде келбестээниниң дугайын чемелеп чугаалаалдар.

С. ПАВУ.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ-ДЫР

СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунга химия дугайында айтырыг чугаалажыр—деп дыңнадыг мээң сагыш-сеткилимни аажок-ла өөрү.

Мен ам беш чыл иштинде хой кадарып келдим. Мал ажылынга кол-ла чүве ооң ажаалга-чемгерилгезинде болгай. Ындыг болганда мал чемнери культураларның тарылга шөлүн калбартышаан, ооң дүжүдүн бедидери — ниитиниң малынга быжыг чем баазазын тургузарының үндезини. Химияның мал ажылын сайыырадырынга улуг ужур-дузалыын мен дугайты элээн-не эскерип, билип чор мен.

Бо чылын бистиң колхозтуң кукурузачылары Ооржак Соруга, Монгуш Удувас-оол, Ооржак Данзычы болгаш өскелер-даа 875 га кукурузаның га бүрүзүндел-не 420 центнер ногаан массаны алганнар. Ооң түңнелинде колхоз 30.150 центнер эки шынарлыг кукуруза силозун белеткээн. А кукуруза дээрге мал ажылын сайыырадып, ооң продуктулуун бедидериниң күүлүг баазазы болгай. Бистиң кукурузачы аныяктарывыстың бо чыл ышкаш каан чылда ыпдыг чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга оларның ажылгыр мергежилинден аңгыда химия улуу-биле дузалаан—олар тарылга шөлүн минералдыг чемишчидилгелер-биле сайыратканнар.

Черле ынчаш солун, сеткүүлден номчуп олурарга бо химия деп эртем кайгамчык-ла боор чүве-дир. Аңаа үндезилеттингген бүдүрүлгелер болбаазын-на чүвелер кылып турар боор-дур. Чижээ, чаш малдарның өзүдезин дүргедедир үүлдерни кылып турар болгулаар-дыр. Ол ышкаш тарып каан тараанын чашпан-сигенин аңгылап, өлүрүп кааптар-даа чүве бар болгулаар.

Ынчангаш химия дугайында айтырыгны Төп Комитеттиң Пленумунга чугаалажыр деп турарын дыңнаан, кадрэ ажыл-агыйда ажылдап турар болганымда аажок-ла байырлап тур мен.

Бо чылын кадарып турар иттеримни 7 катап одар солуп турган эки семиркен мен. 10 тонна сигенни кезип белеткен алдым. Кыштагның одарын камнаары-биле ам-даа кыштагже көшээн, күзегде хевээр мен.

Пленумга күш-ажылчы белек кылдыр хол дыңзыг ажылдап, иттеримниң одар-суггадын чөп таарыштырып ажылдап тур мен.

К. ХОВАЛЫГ,
Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң кадарчызы.

Пленумга күш-ажылчы белек

Иван Ыдамович Быштак-оол — милициянның Улуг-Хем район салбырынга үр чылдарда завхозтап ажылдап келген. Ол шаанда байларның малын малдап берип чораан. Ынчангаш мал ажаап-тежээринге ооң дуржулгазы улуг дээрзи чугаажок.

Иван Ыдамович бо чылын мал ажылынга барып ажылдаар күзелин илередип, билдириишкин бижээн. Ооң ол дилээн ажылдап турган организациязы-даа, «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы-даа деткээн.

— Күзел боттанып, мал малдай берген мындыг бис-ийин. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазынга бодум саар инектер кадарып, кадайым Серемаа чаш бызаалар ажаап кирипкен бис—деп, эш Быштак-оол чугаалап орар.

Майдан эгелеп оларга чаш бызаалар чагыштырып доруктурарын бригадир дааскан. Ол-даа ажылдан олар ойталаваан. 82 бызааны 30 инекке чагыштырып доруктурары-биле хүлээп алганнар.

— Бызааларны семиртир азыраарынга эки ът-сигениг, серинн чер херек-ле болгай. Чайлагже көжер херек.

Быштак-оол биле Серемаа олар шак ынчаар сүмелешкеш, Чиндиннээштер чайлаанга бызааларны эки семиркен. Ноябрьниң 25-ке чедир бызаа бүрүзүнге дүн-хүн иштинде 700 грамм немелде деңзини чедип алган.

Бо болза ук малчыннарның СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга күш-ажылчы белээ болган.

Х. САРЫГ-ООЛ.

Районнуң мурнакчы кижилериниң бирээзи

Көдээ район бүрүзү чыл түннели билдинип эгелээн бо хүннерде бодунуң мурнакчыларын тодарадып турар. Тожу районнуң шак ындыг мурнакчыларының аразында «Май 1» колхозтуң саанчызы Ак Биченнин ады кирип турар.

Эш Бичен ам алды чыл саанчылап, мурнакчы болуп турар. Бо чылдың тос айларында инек бүрүзүнден өртүмаа-биле 1054 кг сүттү сагган болгаш 13 инектериниң бүгү бызааларын менди ажаап алган.

Эш Бичен чүгле бүдүрүлгеде мурнакчы эвес, харын хөй-ниитичи мурнакчы болуп турар. Ол агитатоз, район Совединиң дейутады. Ол хүлээлгелерин күүседип, үргүлүү чон аразында ажылдап чоруп турар.

А. ДОРЖУ.

М. Кара, С. Балчар, С. Бызан, Д. Күндел, М. Дамчай, Ч. Бырааг, Ч. Берей-оол болгаш өске-даа мурнакчылар ажыл-агыйларда хүн бүрүде көвүдеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң кызымаккай ажылдааныныың түңнелинде район мал ажылының продуктуларының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседкеш, ам плаадан ажыр эт, сүт садарын үргүлчүлеп турар. Сөөлгү хүннерге чедир плаадан ажыр 213 тонна эт, 100 тонна сүт, 28 тонна дүк саттынган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазыбиле район ниитизи-биле эки көргүзүглерни чедип алган болза-даа бо чылын малдың баш санын өстүрериниң планы күүседтинмейн турар. Мал өстүрериниң планын бүгү чүүлүнер аайы-биле күүседкен чаңгыс-даа ажыл-агый районда чок. Эрткен чылдың бо үези-биле дөмейлээрге, «Тере-Хөл», Ленин аттыг, «Чаа орук» колхозтар малдың баш санын дыка кудулаткан. Ылаңгыя чылгы болгаш өшкү малдың саны «Коммунизмче орук» колхозтан өске бүгү ажыл-агыйларга кудулаан.

Эрткен он айларның дургузунда ынзы-бүрү чылдаганнардан 16.400 баш мал өлген. Оларның иштинде чаш бызааларның болгаш хураганнарның хораар чоруу эрткен чылдан ийи катап көвүдээн. Ленин аттыг, «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артельдеринге эң хөй чаш мал хораан. Районда төрүүр инектерниң, өшкүлериниң дыка хөйү кызыраан, төрүүр 100 баш малга онааштыр 1963 чылда үүгле 66 бызаа, 67 хураган, 66 анай, 78 кулун камгалаттынып алдынган. Малдың хорамчазы, ооң кызыраар чоруу мал өстүрериниге, мал ажылының продукциязын көвүдедириниге улуг когарал чедирип турда ону узуткаар дээш тодаргай хемчег албайн, ылаңгыя малды тарыг боозадыр ажылды чыл бүрүде эки организастап шыдавайн турар бис. Инектерни болгаш хойларны тарып боозадырының планы бо чылын базза күүседтинмээн. «Чодураа», Ленин аттыг колхозтар мал тарып боозадырының хөрээн чедир үнелевейн турар.

Мал ажылының улам ыцайгы хөгжүлдези малдың чем-суурун канчаар хандырганындан шуут хамааржыр. Ынчаарга сан-медээ ёзугаар алырга бо чылын эвээш эвес мал чемнери белеткеттинген болза-даа зоотехниктиг норма ёзугаар алыр болза ол бистиң хереглеливистиг үүгле 12,5 хуузун хандырып турар. «Чаа орук», «Чодураа» колхозтар, «Тес-Хем» совхоз кышка багай белеткенген болгаш мал кыштагладыышкынынга белеткелди четче дооспаан. Мал кажаларын немей тударының, капитал тудулгаларны калбартырының планы күүседтинмээн.

Мал ажылында чедишкиннериниг чугула үүлү малчыннарже доктаамал кичээнгей салып, оларның амыдырал-чуртталгазын экижидери болур. Бо талазы-биле СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң доктаалын ёзугаар чамдык хемчеглер алдынган. Бо чылын малчыннар чурттаар 68 бажыңнарны, фермалар болгаш бригадалар төптеринде 10 чунар бажың, 5 кызыл булуң, бир столовая тутунган, «Чодураа» колхоз болгаш өске-даа ажыл-агыйларда элээн хөй чаа өглер кылдынган. Партия организациялары малчыннар ортузунга политик-кижизидилгелиг ажылды, ылаңгыя лекция, беседалар, культура-массалыг ажылдар чорударын мурнукузундан элээн экижиткен.

Ындыг болза-даа мал болгаш чер ажылының талазы-биле үстүнде айыткан четпестер болза, районнуң партия, совет органнарының, колхозсовхоз бүдүрүлге эргелелинин, ажылагыйлар удуртукчуларының, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң талазындан организакчы ажыл, бот-тывынгыр чогаадыкчы чорук ам-даа четпезин, көдээ ажыл-агыйда курлавырлар болгаш аргалар чедир ажыглаттынмайн, көдээ ажыл-агыйны улам көдүрер дээш демиселди кошкак удуртуп турарын херечилеп турар. Маңаа тодаргай чижек болза, «Тес-Хем» совхоз (директору эш Чадамба, парторг эш Ламажап, кол агроному эш Веснин), «Чаа орук» колхоз (даргазы эш Амырбит, парторг эш Маскыр, агроному эш Баткар) болур. Бо ажыл-агыйлар черни, техниканы багай ажыглап турарының түңнелинде чер ажылындан шуут орулга албайн, харын когаралга таваржып турар. Оларның бүдүрген продукциязының бот-үнези чиигээр хамаан чок улам аартап турар. Үк ажыл-агыйларда бир центнер тараның бот-үнези 19 — 30 рубль чедип турар. Совхоз бо чылын чер ажылының талазыбиле 90 муң рубльдиң когаралынга таваарышкан.

«Чаа орук» колхоз районда улуг болгаш акша-хөренги талазы-биле шыырак колхоз. Ынчалзажок ол колхозтуң даргазы эш Амырбит, парторг эш Маскыр акша-хөренгини хуваашпас фондуже хөйну ккиирип, ону немеп, колхозтуң экономиказын хөгжүдеринче угландырбайн колхозчуларга үлеп, үүрмек чарыгдалдарга үндүрүп турар. Ооң ужурунда колхозта техника аажок эвээш, таптыг механизастаан ферма, шынарлыг мал кажаазы безин чок, малчыннар өй-тавында чурттап, дыштаныр, ажылдаарынга таарымчалыг чуртталга бажыңнары, кызыл булуңнар, чунар бажыңнар сөөлгү ийи-үш чылдарда ол колхозта эвээш туттунуп турары таварылга эвес.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар бисте хөй. Малдың баш санын амгы турарындан каш катап өстүрүп, ооң продуктулуун көвүдедириниге ажыглап болур сиген шөлдери, мал одарлары-даа, тарылга шөлдерин калбартып, көдээ ажыл-агый культураларының үнүш-дүжүдүн бедидип болур суггаттыг база суггат чок делгем шөлдер-даа, бо бүгүнү чедип алыр дээш амыр-дыш чок ажылдап турар ажыл-ишчи кижилер-даа бар. Чер ажылын хөгжүдеринге суггаттыг черлерни, чемишчидилгелерни билдилиг ажыглаар болза, ажыл-агыйлар тараа культураларының гектар бүрүзүнден өртүмаа-биле 10 — 12 центнер дүжүттү өстүрүп, тараның ниити чылдазын дыка көвүдедип болуру санаттынган. Үчүгле «Тес-Хем» совхоз безин 800 гектар суггаттыг черни эки ажыглап, хөрзүнүү чемишчидер болза келир чылын 900 ажыг тонна тараны өстүрүп ап, продукцияның бот-үнезин элээн чиигедип болур. Ол ышкаш малдың баш санын өстүрүп, уксаазын экижидип, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң улуг аргалары база бар.

Бо болза, мал болгаш чер ажылында перспективтиг айтырыглар-дыр. Амгы үеде соңгаарладылга чокка шинтпирлээр ужурлуг айтырыглар бар. Хамыктың мурнунда белеткеттинген мал чемнерин камныг чарыгдап, чаягаар бүткен одарларны чөп ажыглап тургаш, ниитиниң малын менди, хүр кыш ажырар, часкы ховуажылдарынга бүгү тала-биле үлегерлиг белеткенир, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир дээш демиселде мөгаг-шылаг чок ажылдап турар ажыл-ишчилерге материалдыг болгаш культура-амыдырал хереглелдерин четче хандырар ужурлуг бис. Мынчангаш районнуң партия организациялары ажыл-агыйларда бар аргаларны болгаш курлавырларны четче ажыглаар талазыбиле организакчы ажылды амгы негелделерге дүүштүр бедиткеш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бедик деңнелче көдүрүп шыдаар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Тес-Хем көдээ парткомунуң секретары.

Хайыран мал чеми...

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунуң № 2 комплексилиг бригадазы Бош-Даг артынга 300 гектар чумизаны күзүн кезип белгеш, хөпээн-сараатгар кылдыр тургузуп каан.

Мал чеми шак ындыг элбек кестүп турары черле өөрүнчүг турган. Ынчалза-даа мында хар чаапкан соонда, ажыл-агыйжы эвес чоруктун багай түңнели кестүп турар апарган. Ол сараатгарны колхозчуларның хуузунда инектери чип турун берген.

Ол дугайын колхозтуң баштаар черинге медээлээрге, «актыдан тургузуптунар» деп каар. Ындыг акт тургустунмайн турда-ла, инектер ук чумизаны дүн-хүн чок чип турар.

Хайыран мал чемин чанында төп фермаже сөөртүп алза чогуур.

Н. ХОЙЛААРАН.

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады **Антонина Хомушку** бодунга быжыглаттынган тыва уксалыг инек бүрүзүнден чылда 900 литр сүттү саап алыр деп хүлээлгени алган. Мурнакчы саанчы ол алган хүлээлгезин чедишкиниг-биле күүседип, бо чылдың 9 айларында 1000 литрни саггаан. Ам депутат-саанчы плаадан ажыр сүт саап алыр дээш чүткүлүг ажылдап турар.

Фото **В. ЛУТКОВТУУ.**

Химиянын чагыгларынга — делгем орукту бээр

ЛЕНИНГРАД. «Электросила» каттыжыышкынының коллективи шимчедикчилери, генераторларны болгаш аппаратураларны улуг химиянын чаа тудугларынга берип турар. Электромашина тудугжулары химиянын чаа тудугларының чагыгларын хуусаа бетинде күүседирин шинтпирлээр. Ам олар химиянын хөй бүдүрүлгелерининг болгаш Кингисеппскиниң фосфорит руднигинче чорудар машиналарны болгаш аппаратураны белеткеп турар.

ЧУРУКТА: магнит станцияларның эптээр ажылын (мурнунда) В. И. Туркин биле (солагай талазында) Р. А. Лауенберг оларның чорудуп турары.

Фото **И. БАРАНОВТУУ.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Освальдыны „арылдырыпкан“ кижи

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Араатанлыг өлүрүкчү чоруктун оптуг кажаралаашкынларының дугайында өске кымдан-даа хөй түүлду чугаалап берип болур турган (Президент Кеннедини оон өлүргениниң азы өлүрбээнинден хамаарылга чокка) Ли Освальдыны «арылдырыпкан» Руби деп шола аттыг Джек Рубиштейнниң дугайында чаа тодарадыышкынларны агентилелдер болгаш солунар парлап турар.

«Нью-Йорк таймс» солун Рубиниң өлүрүкчү ажыл-чорудулгазының «Чикаго үезин» бодунуң материалында бижип турар. Америк бүдүштү ук материал тодаргай көргүзүп турар.

«Нью-Йорк таймстың» дыңнадып турары-биле алырга, өзулуг ады Леон Рубиштейн болур Руби болза 5? чыл мурнунда Чикагога төрүттүнген. 1954 чылда өлүткен Ноль Лабриола-биле болгаш хоран түүлдер садыглап турган деп буруудаттырган шинтирген болгаш ам федералдыг кара бажында хоругдалда чыдып турар Поль Р. Джонс-биле ол найыралдыг харылзааларлыг турган деп, ук черниң полициязының бир ажылдакчызы дыннаткан. Руби Далласка 15 хире чылдар мурнунда чедип келген.

Джонс биле Лабриола ынаар 1946 чылда чорупкан болгаш албан-дужаалдыг кижини көгүдүп, аайынга киирип алырын чедимче чок орадаашпышаан, Рубиниң чемненилге черинге эпти-ле барып турганнар деп, Далласта кижилер чугаалап турар.

Истелгениң федералдыг бюрозунуң Чикагода ажылдакчылары бок аштакчыларының профэвилели-биле Рубиниң 1957 чылда харылзааларынга боттарының кичээнгейин мөөнеп турар. Эрге-дужаалдыг кижилерни хээлилеп садып ап турган деп буруудаткаш, ол профэвилелин АФТ—КПП-ден үндүрген турган.

Руби биле адвокат Леон Р. Кук олар ук профэвилелин 1937 чылда организастап тургускан. Ийи чыл эрткенде, Кук аттыгын өлүткен.

«Спарки» деп шола ат-биле билдинип турган Руби 1940 чылда профэвилел ажылын катташ чорупкан (ол аңаа элээн үеле секретарь эрге-хүлээлгелиг болуп ажылдап турган). Чүк машиналарының чолаачыларының болгаш склад ажылчыннарының профэвилелинин удуртукчузу Джеймс Хоффаның чоок өөнүү Поль Дорфменнин холунга ук профэвилели кирген соонда удаваанда, ол чорук болган...

Профэвилелдеринге эрге-дужаалдарны шын эвес ажыглаар чоруктарны 1959 чылда истеп-хынап көрген сенат комиссиязы ол профэвилелин Хоффаны кем-херек үүлгедир чоруктар-биле холбаштырып турган эвечо деп чарлаан. Профэвилелиннен Рубиниң үнүп чоруткаңының соонда чылдарда хээли ап, кижилерни эттен база өлүрүп турган деп. Хоффаны буруудаткан турган.

Руби болза спорт маргылдааларынга билеттерни үүрмектеп, чижеп өзү-биле садыглавышаан, мөөрей кылыр черлерден база оюн бажыннарындан кезээде адырылбас бузуттчулар-биле болгаш өске-даа «полицейжи шинчилиг кижилер-биле» таныш турган деп, Чикагода чугаалажып турар. Ол, боксёрлар маргылдааларынга болгаш бейсбол оюннарынга улуг эвес түүнү салып турган.

Өлүрүкчүлерниң 1948 чылда өлүрүп кааны, бай хөрөнгүтен Натан Гамбин-биле ол таныш турган деп, улус бадыткап турар. Руби профэвилелинге ажылдап турда, оларның аразында ажыл-херекчи харылзаалар бар турган болгаш Гамбинниң кезээде оон ыравазы оюн бажыңынга Руби база-ла удаа-дараа барып турган.

Сенат комиссиязы 1949 чылда бодунуң истелгезин чорудуп турда, комиссияда кем-херек үүлгедир синдикаттың харылзаачызы болуруы Руби күзеп турган боор деп, юрист Льюис Катнер чугаалап турар.

Руби ынчаарда комиссияның «чавылекчизи» болу берген деп, Катнер медеглээн. Рубини билир өске кижи полиция капитаны Льюис Каппарелли болуп турар.

«Улустуң бадыткап турары ышкаш, ол ындыг-ла чөнгээчи эвес кижи чүве, ынчалза-даа кандыг-бир чүвени садыглай бергенде кончуг шудургу кижи—деп, капитан чугаалап турар. — Ол кичээнгейниң төвүнге турарынга, ону улус көргөн болгаш дыңнаан турарынга ол ынак кижи чүве, бодап көргө, ол полицейжи боор болур деп чугаалап болур».

Кеннедини өлүргени кымга ажыктыгыл?

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент Кеннедини бужар-чүдээ-биле өлүргени кымга ажыктыгыл? Бо айтырыгны Француз социалистиг партиязының (СФИО) органы «Пошюлер де Пари» деп солунунуң мурнуку үүлүнге ноябрь 27-де салган. «Кеннединиң илергейлеп турган бодалдары колдуунда ийи категорияларның кижилеринге: расистерге болгаш дайын кыпсыкчыларынга таарышпайн турган» деп ол солун бижээн. Делегей дайыны болу берген таварылгада кым-даа хажыызынга артып калбас, «атомнуг дайын хөделип, турар кижилерге ышкаш, көрүкчүлерге база айыылдыг деп чүвени» Кеннеди билип турган дээрзин түүлде демдеглээн.

Янзы-бүрү чурттарның политиктиг ажылдакчылары мөчээн президентини болур-чогууру-биле хүлээп көрүп турган деп, ол солунунуң директору, социалистиг партиязының бюрозунуң кежигүнү Жерар Жакэ бижээн. «Хрущев биле Кеннеди Чөөн биле Барыын таланың аразынга чугаалажыышкынларга аас-кежиктиг эгени салган» деп, ол демдеглээн. Кариб далайның районунга болуушкуннарның үезинден бээр «чоокшулажыышкынче ниити күзел-сорук... эдип ап болбас чүвени болдурбас болгаш Кингисеппскиниң фосфорит руднигинче чорудар машиналарны болгаш аппаратураны белеткеп турар.

ЧУРУКТА: магнит станцияларның эптээр ажылын (мурнунда) В. И. Туркин биле (солагай талазында) Р. А. Лауенберг оларның чорудуп турары.

Фото **И. БАРАНОВТУУ.** СЭТА-ның фотохрониказы.

болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының оруунче делегейни киирер арганы берген» деп Жакэ демдеглээн.

АКШ-тың чаа президентизи Линдон Джонсон «оон мурнундагы президентиниң бодунуң мурнунга салган сорулгазын боттандырарын үргүлчүлээр боор» дээрзинге идегелин Жерар Жакэ илергейлеп турар.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

ДАГЛАР ЭДЗЗИНДЕ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯ

Солагай талазында кадыр гранит хана бедип үнген, а оң талазында ханы хоошпал кестүп чыдар, оон дүвүнде Арджеш хемниң ооруунуң шапкын суу кыланайнып бадып чыдар. Орукту кадыр чалымда оюл кылган. Шаанда аңаа чадаг кижи безин эртер орук чок, орук херек чок, бут салыр чер безин чок тургаш дээр.

...Машина черни үттеп кылган узун туннель орукче кире бээр, оон соонда даг кашпалын таварты 30 метр узун дурттуг көвүрүг эгелээр, а оон соонда ол кашпал дээр биле чер аралынга база дагын «астына» бээр.

Арджештиң даглыг машпалынга ол орукту кылырынга тудугжуларның хөй ажыл-ижи, ыланғыя каңналган болгаш билдилиг чоруу негеттинген. Ол орук февраль 16 аттыг гидроэлектростанцияның түттүнүп турар плотиназынга чедире бээр.

Бетон плотинаны далай деннелиннден 830 метр бедикте тудуп турар. Фөгэраш дагларындан шынааже хемниң чире шаап кире бергени кызыы кашпалды ол плотина дуглаптар. Оон түннелинде ниитизи-биле чартык миллиард кубометр суг кирер ишкир хемчээлдиг чаа, кылымал даг хөлү тургустунуп келир. Мооп мурнунда румын тудугжулар ындыг плотиналарны тудуп көрбээнин чугаалаар херек. Ол 165 метр бедик болур.

Чүгле плотина эвес, харын электростанцияның боду-даа Румынияга чок дээннерниң бирөзи болур. Оон машина залы даг чалымнарында черниң ханы иштинге турар. Суг болза хоолайлар унунга чедериниң мурнунда ийи километр туннельди таварып эртер ужурлуг. Оон чер адаанда оруу оон-биле-даа доозулбас. Тускайлаан 12 километр туннельди эткеш, ол суг база дагын чырыкты «көрүп», хемниң эрги унунга кире бээр.

Хоолай турбиналарны ажыл-биле долдур хандырарынга чангыс чүгле Арджештиң суглары четпес. Ынчангаш узун дурту 28 километр чер адааның туннельдериниң дузазы-биле элээн каш өске даг хемнерин, колдуунда Арджеш хемниң адырларының суун кылымал хөлче аксын киирер деп шинтпир хүлээп алдынган. Ол чорук хоолай турбиналарны дамчып эртер сугнуң хемчээлин ийи катап көвүдедир арганы бээр.

Февраль 16 аттыг гидроэлектростанция Румынияда эң улуг станцияларның бирөзи болур. Оон күчү-зү 220 миллион киловатт, тодаргайларга 1938 чылда турган бүгү румын электростанцияларның ниитизи күчүзүнүң барык деңгеизи болур. Ол чыл бүрү 400 миллион киловатт-шак электроэнергияны бээр.

Ынчалза-даа оон ужур-дузазы оон-биле кызыгаарлаттынмас. Плотина тудуунун түннелинде Арджештиң сугларын таарыштырары 100 муң га чыгам үнүш-дүжүткүр черлерни суггарар, хөй чер шөлдерин үерлерден камгалап алыр, румын найысылалды суг-биле хандырарын эжижидер арганы бээр. Оруктар тудуу электростанцияның чоогунда черлерниң арга-ыяш байлактарын эки ажыглаар арганы бээр.

Электростанцияның тудуу графикти дыка мурнады, шалыпкын чоруп турар. Бетон заводун, плотинага бетон салырынга кашпалды таварты аксылыг орукту чоокта чаа хуусаа бетинде ажыглалда киирген. Ийи километр дурттуг суг туннельди тутканы.

Бо тудуп турар электростанцияга октябрьда эш Георге Георгиу-Деж баштадыр румын удуртукчулар чораан. Тудугжуларның эрес-шудургу ажыл-ижин олар бедии-биле үнелеп керген.

Д. Дмитриев. (СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАК НИКЕЛЬ

Чехословак индустриянын иштики болгаш даштыкы рынокче бүдүрүл үндүрүп турары муң-муң кылыгларга база бир чүүл—никель немешкен. Шапкын суглуг Ваг хемниң эриинде, Словакияда туттунган чаа никель заводу ада-чурт бүдүрүлгезинин өл үнелиг металлын чуртка ийи ай берип келген.

Бодунуң кады ажылдап турар чорумуң—Бжезаннарда металлдарның эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчыларынын «электрлизтин адазы» деп адап турары инженер Ян Едличка чехословак никельдин төрүттүнгениниң төөгүзүнүң дугайын бистерге чугаалап берген.

Никельден хептеп куткан баштайгы кылыгларны көргүспүшаан, Ян Едличканың чугаалааны болза:

— Мооп төөгүзү узун эвес-даа бол, дыка берге. Чүге дээрге чехословак рудаларда никель шингээли ыдыг-ла хөй эвес болур-дур. Бүдүрүлгениң өөнүг металлургияда суваглыг технологтуг аргалары бо руданы сайзырады ажылдап кылырынга илергей-ле таарышпаан. Рудалар арыглаарынын, а ол ышкаш металл бүдүрериниң чаа аргаларын ажылдап кылыр ужурлуг апарган. Ажыктыг болгаш ындыг болур дооста камналгалыг угаангыр аргаларны чүткүлдүү-биле дилеп эгелээн бис.

Кол ажылдарны Бжезаннарга, металлдарның эртем-шинчилел институдунга мөөнээн. Аңаа эртемниң өске албан черлериниң ажылдакчылары база киришкен. Чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг чорук тиилээн: аммиактын эзилдириг холуксаазы-биле рудаларны арыглаарының гидрометаллургтуг кончуг камналгалыг аргазын ажылдап кылыр аргалыг болган. Ян Едличканың удуртканы белүк тускай эртемниглер никель бүдүрериниң чаа аргазын саналдаан.

Чуртка баштайгы никель заводун тударын база хары угда калбарткан. Оон корпустары Серед дээр словак суурнуң чанында өзүп үнген. Ынчангаш бо чылдың августуң төнчүзүнде Серед улус ажыл-агыйынга аажок чугула херектиг баштайгы никель хептелгелерин—хөй чылдарның дургузунда дашкаартан ап келгеи хептелгелерни берген.

— Бистин никелиивисти дээди шынарлыг кылдыр амдыызында чугаалап шыдавас болдур бис ийин. Бүдүрүшкүнүң биске мырыңай чаа чүүлү-дүр, чаа аргалар-дыр, ынчангаш чамдык саадаашкыннар болу бээр чадавас. Кол-ла чүве чүл дээрге никель бар-дыр, ам оон шынарын үргүлчү эжижидер бис. Ам эртемденнерниң-даа, инженерлерниң-даа ажылчыннарның-даа күженишкиннери харын олче угланган—деп, инженер бистерге чугаалаан.

Илья Масленников.
СЭТА-ның корр.

ПРАГА.

ЭЛЕКТРОНИКАНЫҢ КАЛБАК ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Техниканын аныяк адыры—электроника ГДР-ниң улус ажыл-агыйынының эң-не ижы-бүрү адырларында улам-на улуг ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Чижээлээрге, Иенде «Карл Цейо» дээр бүдүрүлгениң бүдүрүп үндүрүп турары электроникының саналга автоматтарының дузазы-биле Веймарның саналга төвүнге бажыңнарның нарыч 120 фундаментилеринге эң-не таарышкан хевирлериниң саналгаларын чоруткан. Ол дээрге кан конструкцияларның 50 хуузун камнап алыр арганы бергей. Төлевилел бүрүзүнге саналга машиназы чүгле 30 минутаны чарыгдаан. Оон-биле кады эң-не бедик билиглиг дээн тускай эртемниг кижиниң безин чедип ап шыдавазы шак ындыг нарын ылаптыг чорук база чедип алдынган. Шак ындыг автоматтың дузазы-биле ГДР-ниң Бирмада тудуп турары цемент заводунуң үш каъг бажынынга саналгаларны чоруткан. Ынчангаш ол бүгүге чүгле үш шак негеттинген.

Электрониканың хемчег аппаратуразын бүдүрериниге Дрезденниң «Швингунгстехник унд акустик» (чайгылыышкынларның болгаш акустиктин техниказы) дээр бүдүрүлгени тускайжыдып турар. Хоолай турбиналарның ажылдаарының байдалыг доктаамал хайгаараар электроника машиназын аңаа 9 айларның дургузунда турбускан, ол машина болза чогуур чурумдан бичии-даа хажыышкынны эскерип каар болгаш ейшаанда эдип алыр арганы берип турар.

База бир чаа солун түүлду—дистанциялыг радиоэлектроника башкарылгалыг көдүртүр кранны Дрезденниң бүдүрүлгелериниң бирөзинге шенеп көрген. Ол чаа түүл крановщик чок ажылдаар болгаш кранның эк-не дүрген база ылаптыг шимчаашкынын чедип алыр арганы берип турар. Радиоэлектроника башкарар краннарны хамыктың мурнуунда порттарга, аар машина тудуунун бүдүрүлгелериниге болгаш кан прокат заводтарынга ажыглаар.

Амгы үеде республикада электрониканын болгаш электротехниканың айтыылары-биле тускай ажылды турар 27 бүдүрүлгелер болгаш 7 эртем-шинчилел институттары бар. Үлетиурнуң дыка хөй адырларының эртем-техниктиг деңнелин бедиверинге электрониканың чугулазын барымдаалааш, перспективтиг план ол адырга бүдүрүүшкүнүн хемчээлин бо чылдыынга деңнөөрге 1970 чылга чедир барык 4 катап көвүдедирин төлевилээн. А чартык дамчыдыкчы херекселдерни бүдүрери барык 6 катап өзер.

Евгений Башмачников.
СЭТА-ның корр.

БЕРЛИН.

ЧӨНГА БАРААЛГАДЫЫШКЫН

Шин чогаалчызы Виктор Кек-оолдуң «Самбажык» деп шиизин бистин республиканың хөгжүм-шин театрының артистери Улуг-Хем районуң ажылчы чоннарынга көргүзүп чоруп турар. Оон соонда ол шинчи Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем районнарның ажылчы чоннарынга көргүзүп турлар.

Көдээниң ажыл-ишчилери төөгүлү төөгүп турар шиини улуг сонуургалбиле көргенинин дугайын артистерге чугаалап турарлар. Шиини көөр кижи хөй болганда чамдык клубтарга оны ийи катап көргүзүп ужурга таваржып турар.

* * *

Чадаанада улусчу театрның боттывынгыр артистери чаа, солун программалыг концертти чөнга көргүзүп келгеннер. Оларның программазы чаңгыс көжеге шин, танцылар, ырлар, уран номчулгалар талазы-биле байлак. Бот-тывынгыр артистер түс черниң ажыл, амыдыралы-биле холбашкан шулуктерни, кыска жанрыыл чогаалдарын боттары чогаатка, чөнга бараалгаткан.

СПОРТКА ШЫЛГАРАЛ

Республиканың хостуг хүреш талазы-биле мөгелери бо чылын чамдык шылгалдаларны эртип, солун көргүзүлерни илередип турар. Кызыл хоорайның мөгелери ВЛКСМ хооркомунуң шаңналының бирги чери дээш ам удавас болур маргылдаага кичээнгейлиг белеткенип турар. Шилиттинген болгаш мергежилдиг мөгелер Новосибирскиге болур хоорайлар аразының маргылдаазынга барып киржирлер.

Бо хүннерде мөгелерниң белеткели организастыг чоруп турар. Чаа хүрежип эгелээн аныяк мөгелериниң ноябрь 17-де болган ужуражыышкыны көрүштүг эрткенин демдеглээри чугула. Ол хүн 7 кижи үшкү разрядтың нормазын дужааган. Бирги черни В. Ондар, Ф. Ондар, В. Смышлаев, Б. Лангыы олар алган.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң болгаш пединститутуң студентилери белеткелди организастыг чорудуп турар. Хоорайның спорт залында чыынды командаларның ужуражыышкыны кежээниц-не болуп турар.

«Урожай» ниитилелиниң мөгелери февральда Курган хоорайга, а мартта Ыраккы-Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң бирги чери дээш болур маргылдааларга барып киржир. Бо талазы-биле спорттуг бедик атты чедип алырынга бистин республиканың аныяк мөгелери эки белеткенири күзенчиг.

О. ЭРЕС-ООЛ,
бирги разрядтың мөгези.

Баштайгы олча

Тожу районуң «Совет Тыва» колхозунуң тайгаже аъттанган 200 ажыг анчыларының бир кезии ай ажыг үеде аңнаан колхозка келгеш барган. Оларның аразында артельдиг хоочун анчылары Давиик 16 кишти, Самбуу 13 кишти, Чептей 12 киш болгаш элээн каш диинни эккеп дужааган.

Чаа эгелеп чоруур аныяк анчылар Кинмей 11 кишти, Дамбат-оол 7 киш, 1 адыгны өлүрүп, олчалыг чораннар.

К. КОЛ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттагылап каан турар хүн болур, кыска хар чаар. Хат ей-тавында, чамдык черлерге дыңзыг. Даглыг черлерге дүвүлүг хат хадыыр. Агаарның температуразы: республикага — 11 — 16, а Кызылга — 13 — 15 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Туберкулёзтан аарыг кижиниң өг-бүлезиниң кежигүнү кижи чүнү кылза экил

Туберкулёзтуң микробтарын тарадып болур аарыг кижи, бир эвес ол боду болгаш оон-биле кады чурттап турар кижилер кичээнгейлиг болур чоруктун эң-не бөдүүн аргаларын сагыыр болза, аарыгны долгандыр турар кижилерге халдадып болур. Туберкулёзтуң чараа болгаш дүкпү-биле ылгалып үнүп турар микробтары долгандыр турар кижилерге дамчый берип болур.

Туберкулёз аарыгның холу эрткен чадазын эмнээрге берге болур. Кайы хире эрте-дээре эмнээшкинни эгелээнил, ол хире дурген болгаш белени-биле эмнээшкинни чорудуп болур. Ынчангаш бодунуң өг-бүлезинде туберкулёз аарыг кижи бар өг-бүле бүрүзү мооң адаанда үүлдерни сактып алыры эргежок чугула.

Туберкулёз дээрге дөргүл-төрел дамчыыр аарыг эвес болуп турар. Мооң уламындан туберкулёзтуг аарыг кижи бар чамдык өг-бүлелерге, өг-бүленің өске кежигүнүнери (уруглар, төрелдери өске-даа) көңгүс кадык болур чоруктарның чылдагааны ол. Бир эвес аарыгазының аргаларын сагыыр болза, аарыг кижи-биле кады чурттап-даа турган аарыгайн барып болур.

Аргалыг-ла болза, аарыг кижи аңгы өрээлдиг азы ниити өрээлгедаа аңгыланып болуру кончуг күзенчиг.

Кайда ол чурттап турарыл, аңаа чадыглар, бажыңның чымчак херекселдери, чугдунмас көжегелер дээн ышкаш түүлдер турбазы чугула, чүге дээрге оларны дамчыр аарыг-даа, кадык-даа кижилерге хоралыг довурак-доозун чыглып турар. Ол ышкаш, туберкулёзтуң микробтарын тарадырынга довурак-доозун идиг болур.

Аарыг кижиниң ажыглап турганы орун-дөжек херекселдерин, сыртыын, аржыылын, идик-хевин, диш чуурун, думчук аржыылын дээш өске-даа үүлдерни ажыглап болбас. Бодунуң орун-дөжээн аарыг кижи боду арыг-шевер турузары эргежок чугула.

Аарыг кижи шалаже, ниити суг төгер черже азы арыгланыр бажыңга дүкпүрбезин хайгаараар херек. Аарыг кижи чараа дүкпүрер карман шилдиг болур ужурлуг. Аарыг кижи-биле силерниң чурттап турар өрээлиңер үргүлчү агаарлаттынып турар болгаш арыг-шевер болур ужурлуг. Өрээлди оттүрүп аштаар херек. Аарыг кижиниң идик-хевин, хоблең-чүвүрүн, аржыыл дээш өске-даа үүлдерин ынавыла аңгы чуур херек. Уруглардың аарыг кижи-биле хамаарылгазынче оныа улуг кичээнгейни салыр (ошкажын, чыгташпазынче, чаңгыс орунга кады удуразынче, чаңгыс аяктан чеменнемзинче дээш өске-даа). Уруглар, эң ылаңгыя улуг кижилерге бодаарга, туберкулёзтан онза аарыычал. Аарыг кижиге уруглар ажаатпас ужурлуг.

Туберкулёзтан хенертен аарып болур: эт изип, температура канчаар-даа аажок улгадыр, чөдүрер, шагжок болуп эгелээр. Чамдыкта, харындаа гриппээн хевирлиг болур. Ынчалза-даа чамдыкта туберкулёз бүдүү, чоорту эгелээр. Ынчангаш аарыгзаан азы үр-ле гриппээн аараан кижи-биле кады чурттап турар кижи бүрүзү бодунуң кадыын камгалаары-биле эмчиге көргүзер ужурлуг. Бир эвес силер кандыг-даа чылдагаан чоккз арып, шагжоктаныр, чем чиир хөөн чок, дүне деридер апарзыңарза, эмчиге дарый көргүзүңер, чүге дээрге ындыг чорук туберкулёзтуң эң баштайгы демдектери болуру чадап чок. Бир эвес силер бодуңарны көңгүс кадык деп санаар болзуңарза-даа, силерниң өг-бүлеңерде аарыг кижи бар деп чүвени утпаңар. Ынчангаш силер үе-үелеп (чылда 3—4 катап) эмчиге бодуңарның кадыңарны хынадып турар ужурлуг силер. Ынчап турбас болзуңарза, аарыгның хөлү эртип болур, а хөлү эрте бергеи аарыгны эмнээри берге. Бир эвес кижиниң эт-мага-боду кадык, дадыккан болза, оон туберкулёзка удурланыр күүү четчир болгаш зарывайн барып болур. Ынчангаш устунде айытканы ышкаш, чүгле аарыгның чарылзааларындан камгаланыр эвес, а бодунуң эт-мага-болун дадыктырары эргежок чугула.

Эт-мага-ботту дадыктырарынга ажыл-амыдыралдың чурумнарын эки сагыыр ужурлуг; ажыл хүнүнүң дургузунда ажылды деңнеп таарыштырар, бир хүн үш катап чемненир, бир хүн 7—8 шак удуур, ажыл соонда аргалыг-ла болза бир шак хире дыштаныр, арага, таакпыга хэндывас. Эмчи-биле сүмелешкеш, күш-культура болгаш спорт-биле хандыкшыыр, соок сугга өттүрген пөс-биле эт-кежин дүрбүүр, чайын хүнге дөгеленир, сугга эштир. Бо-ла бүгү сүмелерни күүседири берге эвес. Силерниң кадыңарны камгалаары нургулайында силерниң бодуңарның сагыш-сеткилиңериниң шынныындан, бодуңардан хамаржыр деп чүвени билир херек. Ажыл-агыйга, өг-бүлеге-даа бүгү кижилер кызымаккайы-биле киржир болза, чүгле ынчан туберкулёз-биле демисел чедишкиниг болур.

Бир эвес үстүнде айыттынган санитар-гигиенаның чурумнарын аарыг кижи болгаш ону долгандыр турар кижилер сагыыр болза, туберкулёзтан аарыг кижи кандыгдаа айыыл болдурбас деп чүве билдингір.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурганнарның планетазы», 10, «Кроштуң ужуралдары» 12, 2, «Казинода оптуг мегелэзшкин» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шериг чаъжыды» 11.15, 1.15, 3.15, «Ол чорук шагдаа черинге болган» 5.15, 7.15 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Координаттары бил-динмес» 2.30, «Дон Жуан» 4.30, 6.30, «Онза болуушкун» (2-ги сериязы) 8. 30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Баштайгы болчаг» 3.15, 7.15, «Ынакшыл болгаш ийиги ужудуучу» 5.15, 9.15 шактарда.

СПОРТКА МЕРГЕЖИҢЕР!

Спорт кадыкшылдың, сергелеп, күштүг болур чоруктуң үндезини, спорт кижиниң нерви системазын быжыглаар, шыңган эттерки сайзырадыр кижи аваңгыр, күштүг, шилгедек апаар.

Спорт мергежилдери организмни дадыктырар, аарыгларга удур оон туруштуун бедилер, иштики органнарга, ылаңгыя өкпе, чүрекке эки саълдарны халладыр. Спортсмен кижиниң өкпезиниң херлириниң ишкири ортумаа-биле 500—600 кубиктиг сантиметр чедип турар, а күш-культура мергежилдерин кылбайн чоруур кижилерини 300 — 400 кубиктиг сантиметрден ашпас. Спортсмен кижиниң тынышкыны ханы болгаш дески, чүрээ чыырылган санында-ла спорт мергежилдери кылбайн чоруур кижиниңден дыка хөй хемчээлдиг ханны үндүрүп турар.

Кадыының болгаш назы -харының байдалы-биле спорт кылып шыдавас кижилер эртенги гимнастикаларны болгаш чадаг агаарлаашкынны кылза эки.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Күш-культура — ОРГАНИЗМНИ КАДЫКШЫДАРЫНЫҢ БОЛГАШ БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ АРГАЗЫ

МАГА-БОТТУҢ АВААНГЫРЫ БОЛГАШ КҮЖҮ ҮРГҮЛЧҮНҮҢ БЕЛЕТКЕЛИ-БИЛЕ ЧЕДИП АЛДЫНЫП ТУРАР

Күш-культура болза, өкпе аарыгларын болдурбайн, чем хуулдуруушкунун экижидип, нерви системазын болгаш шыңган-эттерин быжыглап турар. Күш-культура кижиге энергияны, сергек болгаш амыдыралчы өөрүшкүнү немеп берип, оон ажылга арга-мергежилин болгаш шыдамыккай чоруун бедидип база кижиниң элекке кырыыр чоруун болдурбазын хандырып турар.

Лыжа спорту — культурлуг дыштанылга болгаш хөглээшкин болур.

Лыжа спортунуң техниказы-биле чепсегелениңер!

Кадык мага-ботка—кадык омакшыл.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажын № 3 телефиннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң орлалакчыларының 35 — 24.25 — 38, идеология чилдизинин 37—13: харыысалгалыг секретарызын 23—35, өскө ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал килдизинин 37—13, 23—54, үлетиур бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал килдизинин 22—64 чаңы, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш ажыдырал килдистеринин 21—27, иштики информация килдизинин бухгалтериязын 31—75, корректорларның 21 — 47,20 — 60, солун келбейн барганда 32—75 телефонче болгаар.

ТС—01772

Культура министерствозунуң типографиязы